

INCLUSIV-ACTIV-EFICIENT

**Working paper privind provocările și oportunitățile
de dezvoltare a economiei sociale în România**

2012

Colectiv de autori

Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV), Academia Română,

Sorin CACE (coordonator), co-autor Introducere, I.1, I.2, I.3., I.4., IV

Daniel ARPINTE, autor III.2.

Adriana NEGUȚ, autor II.2.

Flavius MIHALACHE, autor III.4.

Iulian STĂNESCU, autor III.3.

Simona Maria STĂNESCU, autor I.5, II.1., III.1., co-autor Introducere, IV

Holt România, Fundația de Consultanță și Servicii Sociale pentru Copii și Familii –
Filiala Iași

Ștefan COJOCARU, co-autor I.1., I.4.

Lucian SFETCU, Holt România, co-autor I.4.

Asociația pentru Dezvoltare și Promovare Socio-Economică Catalactica

Andreia ANTON, co-autor I.2.

Victor NICOLĂESCU, co-autor I.2.

Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună”,

Gelu DUMINICĂ, co-autor I.1, I.4.

Despre autori

Andreia ANTON este director executiv al Asociației pentru Dezvoltare și Promovare Socio-Economică Catalactica și are o experiență solidă în scrierea de cereri de finanțare, management și implementare. A fost implicată în cele două proiecte strategice derulate de Asociația Catalactica în domeniul economiei sociale, fiind manager al proiectului *Proactiv – de la marginal la inclusiv* (2009-2012) și expert în proiectul *Integrat – resurse pentru femeile și grupurile roma excluse social* (2010-2013), având o experiență vastă în managementul proiectelor majore din domeniul economiei sociale și altor proiecte care vizează grupurile sociale dezavantajate. Cea mai importantă realizare a Andreiei este obținerea premiului Dimitrie Gusti al Academiei Române pentru co-coordonarea cărții *Economia Socială în România. Două profiluri regionale* (2010). Andreia este, de asemenea, co-coordonator al cărții *Economia socială în Europa* (2010). andreiascoican@gmail.com

Daniel ARPINTE este cercetător principal III în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română și doctor în sociologie cu lucrarea *Tendințe în dezvoltarea sistemului de asistență socială în România*. Este autor a numeroase rapoarte, studii și articole în domeniile politici sociale, asistență socială, populația roma, economie socială, dezvoltare comunitară și evaluare. Are o experiență vastă în domeniul evaluării de proiecte, programe sau politici privind grupurile dezavantajate și serviciile de asistență socială. În domeniul economiei sociale are o experiență semnificativă fiind coordonator al cercetării pentru proiectul *Proactiv – de la marginal la inclusiv* și expert în proiectul *Integrat – resurse pentru femeile și grupurile roma excluse social*. Este co-coordonator al lucrării *Economia socială în România. Două profiluri regionale* (2010) și autor sau coautor al altor câteva volume și articole despre economia socială. arpinte@gmail.com

Sorin CACE este doctor în sociologie și în economie și cercetător științific II în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română. Domeniile sale de interes sunt statul bunăstării, politicile sociale, ocuparea, populația roma și economia socială. Printre lucrările recent publicate amintim: *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi. Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi din România* (co-coordonator, 2010), *Economia socială în Europa* (coordonator, 2010), *Economia socială în România – două profiluri regionale* (coordonator, 2010), *Bune practici în economia socială* (coordonator, 2010), *Între oportunități și riscuri: oferta de economie socială în regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud Est* (co-coordonator, 2011). A fost implicat activ în ambele proiecte de economie socială implementate de către ICCV și Catalactica, dar și în calitate de expert sau consultant în proiecte de economie socială implementate de alte ONG-uri sau instituții publice. De asemenea, este director al Revistei Europene de Economie Socială. corsorin@clicknet.ro

Ștefan COJOCARU este profesor asociat la Departamentul de Sociologie și Asistență Socială, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice din cadrul Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași și director al Filiale Iași a organizației Holt România, Fundația de Consultanță și Servicii Sociale pentru Copii și Familii. Este promotorul metodelor apreciative în domeniile asistenței sociale, managementului de caz și supervizării. A publicat numeroase studii și cercetări în domeniul sociologiei și asistenței sociale, dintre care amintim: *Evaluarea programelor de asistență socială* (2010), *Social economy in Romania. Preliminary approach*. Revista de cercetare și intervenție socială, 41, (co-autor, 2010) și *The Social Economy. An Integrating Approach*. Transylvanian Review of Administrative Sciences, 33E (co-autor, 2011). contact@stefancojocaru.ro

Gelu DUMINICĂ este doctor în sociologie în cadrul Facultății de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București și absolvent al programului de master

Politici sociale europene în cadrul aceleiași facultăți. Gelu este director al Agenției de Dezvoltare Comunitară „Împreună”. Dintre publicațiile sale recente amintim *Strategia pentru îmbunătățirea situației romilor – vocea comunității* (2009), *Riscuri și inechități sociale* (2009), *O școală pentru toți?* (2010) . A participat în calitate de manager/evaluator/consultant în implementarea a 50 de proiecte și programe finanțate de EU, WB, UN, Soros, GMF etc. gelu.duminica@agentiaimpreuna.ro

Adriana NEGUȚ este cercetător științific III în cadrul Institutului de cercetare a Calității Vieții, Academia Română și doctor în sociologie cu teza *Evaluarea programelor sociale*. Principalele domenii de interes sunt evaluarea programelor și politicilor sociale, politicile de incluziune socială, economia socială și dezvoltarea comunitară. A fost implicată în proiecte de cercetare asupra grupurilor vulnerabile, precum și în evaluări ale unor proiecte sociale privind dezvoltarea comunitară și fondurile structurale. A participat în calitate de expert la derularea cercetărilor privind economia socială în cadrul proiectelor *Proactiv – de la marginal la inclusiv*, *Parteneriat pentru ocupare în mediul rural*, *Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi din România*. Este coautor al lucrării *Monitorizare și evaluare în economia socială. Manual de intervenție* (2011). adriana.negut@yahoo.com

Flavius MIHALACHE este cercetător științific în ICCV, Academia Română și doctor în sociologie la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București. Domenii de interes: dezvoltare rurală, sociologia populației, indicatori sociali. fmihalache@iccv.ro

Victor NICOLĂESCU este coordonator de proiecte în cadrul Asociației pentru Dezvoltare și Promovare Socio-Economică Catalactica. Victor este doctor în sociologie (2006) la Universitatea din București. Dintre lucrările sale cele mai recente amintim: *The best practice in social economy in Greece and in other EU member states* (co-autor, 2010), *Comparative analysis of the social economy in eight EU member states* (co-

autor, 2011), *Cele mai bune practici în sectorul economiei sociale în Grecia și alte state ale Uniunii Europene* (co-autor, 2010), *Identification of the best social practices and innovations to improve social through social economy* (co-autor, 2011). vic72ro@gmail.com

Lucian SFETCU, Holt România, Fundația de Consultanță și Servicii Sociale pentru Copii și Familii – Filiala Iași este licențiat în Sociologie și masterand în cadrul departamentului de Sociologie și Asistență Socială din Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Lucian a participat în ultimii 3 ani în diverse proiecte și cercetări din sfera incluziunii sociale și a economiei sociale. Printre publicațiile recente menționăm: *Incluziunea femeilor și grupurilor roma excluse social paradigma „de jos în sus”*. *Bune practici ale economiei sociale* (co-coordonator, 2012); *Romanian NGO's bottom-up approach for women social inclusion* (co-autor, 2013). lucian.sfetcu@gmail.com

Iulian Stănescu este doctor în sociologie, cercetător științific III la Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române. Domeniile sale de interes includ politicile sociale, economia socială, sociologie politică. Principalele publicații: coautor al lucrării Cătălin Zamfir (coord), *Raport social al ICCV 2011. România: răspunsuri la criză*, Academia Română, București, 2011; *Segmentarea pieței muncii și economia socială în Simona Stănescu și Sorin Cace, Alt fel de ocupare: cererea de economie socială în regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud Est*, Expert, București, 2011; coordonator, împreună cu Cătălin Zamfir și Simona Stănescu al lucrării *Raportul social al ICCV 2010*, Academia Română, București, 2010; *Perspective teoretice privind excluziunea și incluziunea socială în Cătălin Zamfir, Simona Stănescu, Cosmin Briciu, (coord.), Politici de incluziune sociala in perioada de criză economică*, Expert, București, 2010; *Reforma în România în perioada de tranziție în Cătălin Zamfir, Simona Stănescu (coord.), Enciclopedia dezvoltării sociale*, Polirom, Iași, 2007. Teza de doctorat cu titlul *Structura puterii politice din România*. Poate fi contactat la adresa stanescu.iccv@gmail.com.

Simona Maria STĂNESCU este cercetător științific III în Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV), Academia Română. Este doctor în sociologie al Universității București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială cu teza: *Redefinirea bunăstării sociale din perspectiva schimbărilor sub impactul globalizării - Statul bunăstării între supraviețuire, reformă și integrare europeană*. Simona are o experiență solidă în scrierea și implementarea proiectelor în domeniul social. Domeniile de interes: politica socială, construcție instituțională și cadru legislativ în domeniul social, drepturile omului și economia socială. Printre publicații: *Aderarea României la Uniunea Europeană: impactul asupra statului bunăstării românesc* (coordonator, 2004), *Enciclopedia dezvoltării sociale* (co-coord., 2007), *Politici de incluziune socială în perioada de criză economică* (co-coord., 2010), *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată* (co-coord., 2010), *Profit pentru oameni. Raport de deschidere în cadrul proiectului Modelul Economiei Sociale în România*, (coord., 2011) *Alt fel de ocupare: cererea de economie socială în regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est* (co-coordonator, 2011), *Între oportunități și riscuri: oferta de economie socială în regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud Est* (co-coordonator, 2011), *De la idee la profit: cum să înființezi o întreprindere socială în România?- manual de intervenție* (co-autor, 2012) simona_vonica@yahoo.com

Cuprins

Colectiv de autori	2
Listă abrevieri.....	10
Listă grafice și tabele	10
Introducere	11
I. DESCRIEREA PROBLEMEI.....	13
I.1. Economia socială: între piață și stat	13
I.2. Eșecul pieței: rol instituții de economie socială	15
I.3. Economia socială, suport pentru politicile de ocupare.....	16
I.4. Economia socială și economia locală: o abordare teritorială.....	19
I.5. Economia socială și inserția profesională a persoanelor vulnerabile pe piața muncii ...	20
II. CONTEXT INTERNAȚIONAL.....	24
II.1. Principalele reglementări cu privire la economia socială.....	24
II.2. Modele alternative de economie socială în Europa	26
II.2.1. Modelul anglo-saxon.....	26
II.2.2. Modelul scandinav	27
II.2.3. Modelul continental european.....	28
II.2.4. Modelul sud-european.....	32
II.2.5. Modelul țărilor central și est-europene.....	34
II.2.6. Tipuri de întreprinderi sociale în Europa.....	37
II.2.7. Facilități pentru entitățile de economie socială	39
III. CONTEXT NAȚIONAL.....	41
III.1. Cadrul legal și instituțional cu impact asupra economiei sociale.....	41
III. 2. Organizațiile non-guvernamentale	44
III.2.1. Tendințe și situația actuală.....	44
III.2.2. Direcții de dezvoltare.....	48

III.3. Societățile cooperative de gradul 1	54
III.4. Casele de ajutor reciproc ale salariaților și ale pensionarilor	63
III.4.1. Situația generală.....	63
III.4.2. Casele de ajutor reciproc ale salariaților	66
III.4.3. Casele de ajutor reciproc ale pensionarilor.....	70
III.4.4. Direcții de dezvoltare a caselor de ajutor reciproc în perioada următoare	74
IV. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI.....	81
Bibliografie	83

Listă abrevieri

CARP	Casă de Ajutor Reciproc a Pensionarilor
CARS	Casă de Ajutor Reciproc a Salariaților
ES	Economie socială
FDSC	Fundația Dezvoltării Societății Civile
FSE	Fondul Social European
ICCV	Institutul de Cercetare a Calității Vieții
SCM	Societate Cooperativă Meșteșugărească
MMFPS	Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale
UE	Uniunea Europeană
UPA	Unități Protejate Autorizate

Listă grafice și tabele

Grafic 1. Numărul total de societăți cooperatiste din România.....	57
Grafic 2. Dinamica numărului de salariați din sectorul cooperatist.....	60
Grafic 3. Dinamica salariului mediu net din sectorul cooperatist	61
Tabel 1. Distincția case de ajutor reciproc – bănci comerciale din perspectiva beneficiarilor/clientilor persoane fizice	64
Grafic 4. Distribuția pe județe a numărului de CARS afiliate UNCARSR	69
Tabel 2. Distribuția pe județe a CARP-urilor afiliate Federației „Omenia”	73
Tabel 3. Tipologia dezvoltării caselor de ajutor reciproc / uniunilor de credit.....	74
Tabel 4. Puncte tari, puncte slabe, amenințări și oportunități pentru casele de ajutor reciproc.....	78

Introducere

Prezenta lucrare de cercetare științifică este realizată în cadrul proiectului INCLUSIV ACTIVE EFFICIENT. Proiectul este finanțat prin programul Parteneriate în domeniile prioritare având codul de proiect 1390 și număr contract 261/2012. Activitățile sunt planificate a se implementa pentru o perioadă de 36 de luni (16 iulie 2012 – 15 iunie 2015). Bugetul total aprobat este de 2.000.000 lei. Autoritatea contractantă este Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior și a Cercetării Științifice Universitare (UEFISCSU).

Consortiul este coordonat de Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română și cuprinde următorii parteneri:

- partener 1: Holt Romania Fundația de Consultanță și Servicii Sociale pentru Copii și Familii – Filiala Iași
- partener 2: Asociația pentru Dezvoltare și Promovare Socio-Economică Catalactica
- partener 3: Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună”

Scopul proiectului este să dezvolte trei servicii care ar crește șansele de acces la piața muncii a grupurilor vulnerabile prin ocuparea în activități din domeniul economiei sociale.

Obiectivele proiectului sunt:

1. Identificarea formelor de economie socială care pot contribui la creșterea accesului pe piața muncii a grupurilor vulnerabile.
2. Dezvoltarea, testarea, validarea și diseminarea unui set de instrumente pentru inserția pe piața muncii a grupurilor vulnerabile cu ajutorul economiei sociale.
3. Să contribuie la cunoașterea sectorului economiei sociale din România și la încurajarea abordărilor comparative ale domeniului la nivel național și internațional

Lucrarea corespunde finalizării etapei I Colectarea și analiza datelor statistice. Conform planului de realizare a activităților din proiect, etapele următoare includ

colectarea și analizatelor cantitative și calitative, elaborarea raportului de cercetare, dezvoltarea produselor experimentale și testarea produselor experimentale. Elaborarea prezentei *working paper* s-a bazat pe colectarea de date statistice și analiza secundară de date.

Obiective

Proiectul INCLUSIV ACTIVE EFFICIENT și-a propus să contribuie la creșterea accesului grupurilor vulnerabile la piața muncii prin ocuparea forței de muncă în domeniul economiei sociale (ES). Proiectul va contribui la îndeplinirea de către țara noastră obiectivelor asumate în calitate de stat membru al Uniunii Europene (UE).

Cui se adresează *working paper*-ul?

Lucrarea este dedicată tuturor oamenilor implicați sau interesați de domeniul ES de la noi din țară: specialiști, experți, mediul de afaceri, mediul academic, antreprenori, societate civilă, voluntari și nu în ultimul rând toți cei care cred că pot îmbina activitățile economice cu scopul social.

Structură

Prima parte este dedicată descrierii problematicei ES din perspectiva relației cu piața și cu statul. A doua parte analizează cadrul internațional cu evidențierea principalelor reglementări în vigoare și a modelelor naționale de ES. A treia parte analizează cadrul instituțional și legislativ național cu o analiză a entităților de ES. Lucrarea se încheie cu o serie de concluzii și recomandări privind domeniul ES în general, inserția grupurilor defavorizate în special.

I. DESCRIEREA PROBLEMEI

Datele statistice referitoare la România reflectă decalaje în efortul de atingere a obiectivelor din Strategia Europa 2020. Astfel, la nivelul anului 2008, România înregistra o rată a ocupării de 59% față de 70% stabilit pentru 2020 la nivelul UE. Rata de angajare a României reprezenta 52,5% față de obiectivul UE de 60%. Angajarea în cazul persoanelor vârstnice (55-64 de ani) se situa în țara noastră la o valoare de 43,1% în 2008 față de 50% stabilit pentru 2020.

În acest context, prezentul capitol propune o trecere în revistă a problematicii economiei sociale în raport cu piața și cu statul, cu politicile de ocupare și cu problematica specifică inserției profesionale a acelor grupuri care confruntă riscuri crescute de excluziune socială în general și în special de pe piața muncii.

I.1. Economia socială: între piață și stat

Apariția în dezbateră publică a economiei sociale este legată de rolul statului și al pieței în producerea bunăstării, în principal, de abordarea neoliberală de la mijlocul anilor 70 conform căreia piața are rolul primordial în producerea bunăstării iar statul are un rol rezidual în promovarea progresului economic și social.

Politicile publice au avut un impact redus asupra șomajului și, de asemenea, în reducerea inegalităților sociale dovedite prin perpetuarea sărăciei. Capacitatea economiei de piață a început să fie pusă la îndoială deoarece a generat locuri de muncă insuficiente, precum și prea multe locuri de muncă prost plătite. Eșecul pieței a fost evidențiat atât, în ceea ce privește piața forței de muncă cât, și în ceea ce privește satisfacerea nevoilor cunoscute cât și altora apărute recent.

În acest context, au apărut noi modele de producere a bunăstării în care se prefigura rolul economiei sociale. Unul dintre acestea este ceea ce poate fi numit „model mixt de furnizare a bunăstării”, în special în domeniul serviciilor personale și de îngrijire a sănătății.

Acest model evidențiază pluralitatea actorilor implicați în furnizarea serviciilor bunăstării (de exemplu, familia/gospodăria, statul, sectorul privat, precum și o gamă largă de organizații voluntare comunitare și locale), dimensiunea locală a serviciilor de asistență socială, precum rolul de mediator al statului în acest domeniu.

Acest model este dezvoltat de Evers și Wintersberger (1990), în ceea ce ei denumesc triunghiul bunăstării. Este recunoscut rolul diferiților actori în producerea bunăstării și se identifică spațiul economic și social în care economia socială funcționează fiind situată între poli piață, stat și familie/gospodărie. În cadrul acestui model principiul solidarității este caracteristica de bază a economiei sociale așa cum sunt acceptate caracteristicile de profit pentru piață, de drepturi pentru stat și de reciprocitate pentru gospodărie, familie și comunitate.

În acest spațiu există o mare varietate de organizații la nivel local care oferă o gamă largă de servicii. Acestea dezvoltă o multiple activități pentru promovarea și furnizarea bunăstării ca răspuns la efectele adverse ale schimbărilor economice și, mai ales, prin eforturile colective în domeniul dezvoltării locale. În legătură cu aceste instituții se pun întrebări care vizează finanțarea, mecanismele de sprijin și sustenabilitatea acestora, standardele în furnizarea serviciilor, relațiile cu beneficiarii.

Spațiul în care activează economia socială este recunoscut și de faptul că nu toate aspectele vieții sociale și economice se află între stat și piață. Există o recunoaștere a diverselor forme de activitate economică și socială, care furnizează atât bunăstarea individuală cât și bunăstarea colectivă.

Deși există diferențe de abordare și conceptuale între modelele expuse se evidențiază ideea de a muta dincolo de piață și stat activitățile de atingere a obiectivelor în domenii cum ar fi creșterea ocupării forței de muncă, asigurarea bunăstării și incluziunea socială.

Ambele abordări identifică spațiul în care economia socială poate activa iar principiul de funcționare al organizațiilor economiei sociale este solidaritatea.

I.2. Eșecul pieței: rol instituției de economie socială

În toate documentele de politici publice se recunoaște, în mai mică sau mai mare măsură, eșecul pieței în producerea bunurilor colective și individuale. Este, de fapt, rațiunea activităților instituțiilor de economie socială.

Terminologia de eșec al pieței este utilizată în analiza economică pentru a desemna situațiile în care în piețele nereglementate nu reușesc o alocare eficientă sau optimă a resurselor.

Alocarea suboptimală este legată și de resurselor de muncă și a cele naturale. De asemenea, apar o serie de nevoi nesatisfăcute într-o varietate de domenii, inclusiv servicii personale și de îngrijire a sănătății, servicii de educație, serviciile culturale și cele de timp liber.

Eșecul pieței poate apărea din diferite motive: datorită imperfecțiunile pieței, externalitățile, bunuri publice. Imperfecțiunile pieței sunt legate, în principal, de rolul monopolurilor în determinarea prețurilor.

Externalitățile se referă în general la efectele negative și pozitive care apar pentru firme sau consumatori ca urmare a acțiunilor altor firme sau consumatori. Un exemplu de externalitate negativă este poluarea. Emisiile poluante produse de o anumită firmă nu prezintă un cost pentru aceea firmă dar aduc costuri suplimentare în ceea ce privește sănătatea pentru persoanele fizice și societate. Un exemplu de externalitate pozitivă este participarea persoanelor în activitățile sportive. În acest caz, costurile și beneficiile sunt legate de consumatori individuali dar beneficiile apar, de asemenea, pentru societate printr-o reducere potențială a cheltuielilor publice de sănătate.

În anumite circumstanțe, beneficiile externe sunt foarte răspândite devenind bunuri publice. Acestea sunt bunuri care au caracteristicile de a fi non-exclusive (consumul unei persoane nu se reduce cantitatea disponibilă pentru altcineva) și non-rivale (consumul de către o persoană nu împiedică o altă persoană să consume acel

produs sau serviciu). Exemple tipice de bunuri publice se referă la calitatea mediului și la securitate.

Având în vedere varietatea de factori care conduc la eșecul pieței este necesar să identificăm unde organizațiile care activează în economia socială pot juca un rol, baza pentru acest rol și mecanismele de finanțare corespunzătoare.

În primul rând, o mare varietate de organizații sunt angajate în îmbunătățirea resurselor de mediu și în activități de conservare. Acestea sunt, în general, producătoare de bunuri publice, deși în multe cazuri acestea sunt limitate la anumite localități. Din punct de vedere al finanțării, problema care se pune este modul în care sunt sprijinite în termeni de surse de suport public sau privat. În măsura în care beneficiile apar, atât pentru persoane fizice, cât, și pentru instituții, important este modul în care costurile de realizare a acestora pot repartizate către beneficiari.

În al doilea rând, o mare varietate de organizații sunt implicate în furnizarea de servicii personale - de îngrijire a copilului, de informare și consiliere, servicii de after-school, de îngrijire pentru persoanele în vârstă, servicii pentru persoanele cu handicap. Ceea ce este important este faptul că ca multe dintre aceste servicii sunt furnizate deoarece anumiți consumatori sunt incapabili să plătească serviciile care sunt disponibile prin intermediul pieței și de eșecul statului de a le furniza.

În ambele cazuri ideea este aceea de a finanța activitățile pentru aceste organizații în ceea ce privește combaterea șomajului și a consecințelor acestuia.

Deși există o oportunitate determinată de eșecului pieței pentru dezvoltarea economiei sociale și de creștere a resurselor financiare alocate acestor organizații aceasta s-a realizat, în special, pentru incluziunea pe piața muncii a persoanelor vulnerabile.

I.3. Economia socială, suport pentru politicile de ocupare

La baza acestei abordări stă faptul că există o gamă largă de nevoi nesatisfăcute și alte nevoi noi care nu sunt îndeplinite de către piață sau de stat.

Aceste nevoi sunt generate ca urmare a schimbărilor demografice și a stilului de viață și apar în următoarele domenii: ajutor la domiciliu pentru persoanele în vârstă și persoanele cu handicap; îngrijirea copiilor și serviciile educaționale aferente; munca tinerilor și sportul; timp liber și facilități culturale locale.

Esențială este legătura între satisfacerea acestor nevoi noi și creșterea ocupării forței de muncă prin intermediul economiei sociale. Satisfacerea acestor nevoi s-a realizat prin activități legate de cerere – facilități fiscale (reduceri de taxe, credite) și garanții fiscale dar și de ofertă - acordarea de subvenții pentru a sprijini înființarea și dezvoltarea întreprinderilor.

La acestea se adaugă sprijinirea întreprinderilor care angajează șomeri precum și formarea lucrătorilor pentru locuri de muncă noi.

Domenii de creștere a ocupării forței de muncă

A. Servicii zilnice

Servicii de ajutor la domiciliu

Servicii de îngrijire a copilului

Asistență pentru tinerii aflați în dificultate

Noi tehnologii informaționale și de comunicare

B. Îmbunătățirea condițiilor de locuit

Securitate

Transport public local

Regenerarea zonelor urbane

Magazine locale

C. Servicii culturale și de petrecere a timpului liber

Turism

Sectorul audiovizual

Patrimoniul Cultural

Dezvoltare culturală locală

D. Servicii de mediu

Gestionarea deșeurilor

Managementul apelor

Protecția și conservarea zonelor naturale

Poluarea mediului înconjurător și monitorizarea ei

O problemă generală care rezultă în ceea ce privește această abordare este aceea dată de legătura dintre creșterea economică în aceste sectoare și rolul intrării pe piață a întreprinderilor mici profitabile și sustenabile.

Este relativ dificil să se determine cât din dezvoltarea acestor sectoare se datorează investițiilor din sectorul privat, asistenței publice (prin programe de sprijinire a dezvoltării întreprinderilor sau prin programe specifice pieței forței de muncă) sau diverselor forme de aranjamente publice, private, al treilea sector.

În consecință, în timp ce aceste sectoare sunt o țintă pentru asistență / dezvoltarea în ceea ce privește realizarea unui obiectiv de politici publice pentru creșterea ratei ocupării, acestea nu oferă neapărat o bază pentru sprijinirea dezvoltării economiei sociale.

Un al doilea aspect se referă la acele domenii în care există un nivel considerabil de activitate economică informală. Aceasta poate lua forma unor acorduri bazate pe reciprocitate (îngrijirea copilului între membrii familiei sau prieteni) sau tranzacții financiare în afara economiei formale (gospodărie). În acest context este neclar dacă dezvoltarea economiei sociale implică înlocuirea activităților de economie informală, cu o formă recunoscută de activitate în economia socială.

Perspectiva politică asociată cu aceasta pune accentul pe necesitatea de a aborda factorii care împiedică dezvoltarea acestor sectoare. Aceștia includ bariere juridice, financiare, tehnice, și instituționale. Aceste bariere și schimbările de politici pe care trebuie să le abordăm sunt similare cu barierele și modificările de politici

necesare pentru a sprijini înființarea de întreprinderi mici și intrarea oamenilor într-o auto-ocupare a forței de muncă. În cele din urmă, este posibil să se susțină că în cadrul acestei abordări, se realizează succes în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, dar fără un efect semnificativ asupra ratelor corespunzătoare ale șomajului de lungă durată sau de creștere a economiei sociale.

I.4. Economia socială și economia locală: o abordare teritorială

Această abordare teritorială a ES derivă în mare parte din experiențele care s-au concentrat într-o varietate de moduri pe dezvoltare economică locală și de sprijinire într-o manieră inovatoare a procesului de rezolvare a problemelor cu care s-au confruntat comunitățile.

În acest sens au fost dezvoltate o serie de instrumente utile în stimularea dezvoltării sociale și economice la nivel local. Conceptele care au fost asociate cu demers includ consolidarea capacităților locală și parteneriatul, în special cel public-privat.

În ultimii ani inițiativele de dezvoltare locală pe termen lung și ocuparea forței de muncă au reflectat asocierea dintre crearea de locuri de muncă, crearea de întreprinderi și dezvoltarea locală.

Abordarea teritorială este, de asemenea, determinată de tradițiile de dezvoltare urbană și rurală. În anumite cazuri poate fi asociată cu asistența specifică menită să stimuleze activitățile economice și sociale în zonele afectate de schimbările economice.

Identificarea și promovarea inițiativelor de ES inițiate și dezvoltate la nivel local contribuie la reconsiderarea potențialului local în special în direcția valorificării capacității de muncă spre atingerea unor obiective comune de interes local (Dragătoiu et al, 2011, p. 9)

Nu în ultimul rând analiza inițiativelor de ES promovate la nivel local evedențiază contribuția acestora la păstrarea tradițiilor locale. Utilizarea și valorificarea

resurselor disponibile la nivel local reprezintă atât un succes în asigurarea surselor de venit pentru membrii comunității cât și un mod de promovare economică atractivă pentru potențiali investitori. Asumarea responsabilității pentru rezolvarea problemelor locale poate să răspundă eficient prin inițiative sociale în domenii de activitate adaptate (ex. o întreprindere socială care să asigure îngrijirea copiilor într-o comunitate rurală cu mame tinere care vor să se întoarcă la muncă, o întreprindere socială care să ofere locuri de muncă într-o comunitate aflată la mare distanță de oraș șamd).

I.5. Economia socială și inserția profesională a persoanelor vulnerabile pe piața muncii

Domeniul ES este adesea confundat cu inserția pe piața muncii a grupurilor vulnerabile. A pune semn de egalitate înseamnă limitarea domeniului complex al ES la doar o parte dintre cei cărora li se adresează. Există fără îndoială o atractivitate politică în discursul care potențează capacitatea ES de a soluționa astfel de probleme sociale, direcție accentuată și de recomandările europene legate de piața muncii în special în relație cu sistemul de protecție socială. În favoarea acestei idei, „integrarea grupurilor vulnerabile pe piața muncii și asigurarea serviciilor suport de integrare socială în sistem de parteneriat asigură degrevarea sistemului public de asistență socială” (Dragotoiu, Marinoiu și Stănescu coord., 2011, p. 9).

Am identificat o serie de factori favorizanți care conduc la perpetuarea acestei stări de confuzie a ES cu angajarea celor care întâmpină dificultăți în accesarea sau menținerea unui loc de muncă. Pe de o parte este vorba despre cunoașterea insuficientă a termenului în special în cadrul unor dezbateri privind identificarea soluțiilor pentru crearea și menținerea unor noi locuri de muncă. Un alt factor este specificul activităților prevăzute a se desfășura în proiectele cofinanțate prin Fondul Social European (FSE). În lipsa unor dezbateri alternative față de domeniul ES, cele organizate cu cofinanțare FSE respectă specificul proiectelor a căror implementare o

susțin, respectiv analizează în ce măsură ES reprezintă o alternativă viabilă față de angajarea persoanelor defavorizate. Din acest punct de vedere, nu este de mirare că publicul neavizat și chiar o parte dintre specialiștii domeniului sociale percep ES ca un posibil panaceu față de problema angajării grupurilor defavorizate. O situație aparte o reprezintă includerea femeilor în rândul grupurilor vulnerabile țintă ale proiectelor FSE. Într-un studiu realizat de ICCV în 2011 în două regiuni de dezvoltare din țară (Sud-Est și București Ilfov) am analizat profilul femeilor angajate în entități de ES. Nu s-a validat ipoteza feminizării entităților de ES. „Satisfacția femeilor cu locurile de muncă (...) prezintă valori foarte ridicate, în special din motive nonfinanciare. Femeile împărtășesc percepția că munca într-o entitate de ES are rezultate în plan social, reușind să ajute într-adevăr oamenii. Pe plan personal, femeile consideră că un astfel de loc de muncă oferă dezvoltare profesională, recunoaștere, succes și satisfacții financiare” (Achimescu, Cace, Stănescu, 2011, p. 196).

În contextul în care statelor membre li s-a recomandat o atenție sporită față de promovarea ES și a antreprenoriatului social, inserția grupurilor vulnerabile pe piața muncii prin intermediul entităților de ES, în special al întreprinderilor de inserție reprezintă o soluție viabilă pentru promovarea incluziunii active.

Totuși, reducerea întregului domeniu al ES la problematica inserție profesionale a grupurilor vulnerabile prezintă o serie de riscuri care pot genera efecte inverse față de cele scontate în seria activităților de promovare a ES.

Un prim risc al acestei abordări o reprezintă eliminarea din domeniul ES al unor entități care funcționează în România de mai bine de un secol și jumătate. Ne referim în mod special la situația societăților cooperative de gradul 1 organizate conform Legii 1/2005 privind organizarea cooperăției, la casele de ajutor reciproc ale salariaților și ale pensionarilor și la cooperativele de credit. Cadrul legislativ actual de reglementare al modului de organizare și funcționare al acestor entități de ES nu face referire la inserția grupurilor vulnerabile. Nu exclude acest aspect dar nu îl precizează explicit ca fiind obligatoriu în înființarea sau funcționarea nici uneia

dintre entitățile de ES menționate mai sus. Un efect direct al acestui risc îl reprezintă dezinteresarea treptată a entităților de ES față de demersurile de promovare și dezvoltare a domeniului ES masiv susținute prin proiectele FSE recente, inclusiv legiferarea domeniului ES sau elaborarea unei strategii de dezvoltare pe termen lung. Un risc asociat îl reprezintă respingerea sau chiar neparticiparea la activitățile din proiectele co-finanțate FSE dedicate ES sau antreprenoriatului social.

Alt risc asociat înțelegerii limitative a ES ca inserție a grupurilor vulnerabile îl reprezintă continuarea stării de confuzie privind asumarea identității de ES de către entitățile din România. În anii 2009 și chiar 2010 o parte dintre reprezentanții centrali și locali ai entităților de ES recunoșteau deschis că ei nu consideră că aparțin ES. Oficializarea acestei abordări ar reprezenta un argument în această direcție. Un efect direct l-ar reprezenta imposibilitatea identificării unui mecanism strategic prin care entitățile ES să fie identificate, evaluate și monitorizate. În lipsa acestor informații specifice, România nu poate oferi decât un număr limitat de date comparative la nivel european privind amploarea ES la nivel național (număr entități de ES sau date de natură administrativă) și poate bloca canalele de identificare a nevoile de la nivel național șamd.

ES este confundată și cu sistemul de asistență socială în ansamblul său. Atât menționarea în cadrul legii 292/ 2011 a asistenței sociale a asumării responsabilității guvernamentale pentru elaborarea unei legi a ES și detalierea clasificării grupurilor vulnerabile în proiectul de lege privind ES lansat în dezbatere de MMFPS în septembrie 2012 susțin această stare de fapt. Sublinierea angajării „grupurilor vulnerabile pe piața muncii ca element central al ES (...) este, fără îndoială, unul dintre elementele constitutive și de maximă importanță ale ES, dar nu putem reduce întregul domeniu al ES la inserția grupurilor vulnerabile pe piața forței de muncă” (Stănescu, Neguț, 2012, p. 31). Totodată, o discuție amplă în ultima perioadă este dedicată situației unităților protejate autorizate care susțin angajarea persoanelor cu dizabilități și posibilitatea că pe baza acestui model să fie definite întreprinderile sociale de inserție.

Accentul corect pe problematica grupurilor vulnerabile în ansamblul abordării ES la noi în țară are impact și asupra departajării ES față de domeniul asistenței sociale din punct de vedere al contribuției fiecăreia la rezolvarea problemelor sociale cu care se confruntă o parte din populație. ES nu face parte din sistemul de asistență socială deși o parte din beneficiarii diverselor măsuri incluse în sistemul de asistență socială pot lucra în diferite entități de ES.

II. CONTEXT INTERNAȚIONAL

Acest capitol analizează principalele reglementări europene cu impact asupra domeniului ES adoptate la nivel european. Sunt subliniate și principalele instituții europene care au jucat sau continuă să joace un rol în sprijinirea ES la nivel european. A doua parte prezintă cinci modele europene de ES: modelul anglo-saxon, modelul scandinav, modelul continental european, modelul sud-european și modelul țărilor central și est-europene.

II.1. Principalele reglementări cu privire la economia socială

La nivel internațional dar mai ales european, nu identificăm o definiție unanim acceptată a ES ci seturi de definiții și principii comune respectate de entitățile de ES (MMFPS, 2010, p. 20). Această situație poate fi interpretată atât ca o cauză cât și ca un efect al lipsei unei strategii europene de promovare a ES în ciuda interesului crescut din ultimii ani și recomandărilor constante ale Comisiei Europene adresate statelor membre în direcția promovării ES, în special din perspectiva integrării pe piața muncii a grupurilor defavorizate.

Totuși, în ultimii ani putem vorbi atât despre eforturi ale statelor membre în recunoașterea importanței pe care ES o joacă în economie cât și despre adoptarea unor reglementări europene cu impact asupra entităților de ES.

În prima categorie, încadrăm recomandările adresate statelor membre de a își canaliza eforturile naționale pentru promovarea ES. În acest sens, menționăm adoptarea la nivel european a Statului European al Cooperativelor (2003), Actul privind Întreprinderile Mici și Mijlocii (2008), Actul privind Piața Unică (2011) și Inițiativa privind antreprenoriatul social (2011). Totuși agenda europeană se regăsește parțial pe agenda politică românească și în dezbaterile publice organizate la noi în țară (Stănescu et al, 2011, p. 65, Stănescu, Luca, Rusu, 2012,19-20).

Atingerea obiectivelor asumate de statele membre în cadrul Strategiei Europa 2020 depind în mare măsură de valorificarea potențialului ES de a oferi și păstra locuri de muncă pentru toți cei interesați dar în special pentru grupurile defavorizate.

În acest sens, în urma lansării Inițiativei privind antreprenoriatul social (2011) Consiliul Economic și Social European a subliniat faptul că „întreprinderile sociale trebuie sprijinite pentru rolul esențial pe care îl pot îndeplini ca vector de inovare socială, atât pentru că introduc noi metode de furnizare a serviciilor și măsuri de îmbunătățire a calității vieții indivizilor, cât și pentru că favorizează apariția unor noi produse ce răspund unor noi nevoi ale societății” (CESE, 2012: 2).

În categoria reglementărilor cu impact asupra entităților de ES, subliniem faptul că la nivel european sunt recunoscute o serie de forme de organizare specifice ES: societățile mutuale (echivalentul în România pentru casele de ajutor reciproc ale salariaților și casele de ajutor reciproc ale pensionarilor), societățile cooperative, asociațiile și fundațiile. Deși au fost depuse eforturi pentru adoptarea unor statute europene pentru fiecare dintre entitățile de ES menționate anterior, acest exercițiu nu a avut succes. Au fost lansate în dezbatere publică la nivel european dar nu au întrunit un consens. Singura excepție o reprezintă adoptarea în anul 2003 a unui Statut European al Cooperativelor.

Din punct de vedere instituțional nu există un singur actor responsabil pentru ES la nivel european. Instituțiile care au avut și continuă să aibă responsabilități în acest domeniu sunt: Comisia Europeană, Comitetul Economic și Social European, Parlamentul European și Consiliul Europei. Probabil dialogul cu reprezentanții europeni ai entităților de ES ar fi avut o altă dinamică dacă nu se desființa în anul 2000 Departamentul pentru economie socială. Acesta funcționase începând cu anul 1989 în cadrul Direcției Generale XXIII. Fără îndoială, prezentarea de către europarlamentara Patriița Toia a Raportului despre ES în 2009 în lucrările organizate de Parlamentul European a relansat în centrul agendei publice europene acest domeniu căzut ușor în desuetudine.

II.2. Modele alternative de economie socială în Europa

Preocupările pentru economia socială nu sunt noi, aceasta reprezentând un subiect de interes pe parcursul secolului al XIX-lea și fiind o temă prezentă în multe state europene, precum și în Statele Unite și Canada în anii 80. Revigorarea interesului pentru economia socială se datorează proliferării unor fenomene precum șomajul, sau excluziunea socială cauzată de absența prelungită de pe piața muncii, capacității din ce în ce mai reduse a statului de a reglementa și preveni problemele generate prin mecanismele pieței și prin urmare, necesității identificării de noi soluții pentru problemele sociale în vederea unei dezvoltări bazate pe egalitate și justiție socială.

În ciuda elementelor similare, este dificil să vorbim despre un singur model de economie socială. Variații în cadrul economiei sociale se pot produce nu numai între diferite țări, dar și între regiuni diferite. În Europa au fost identificate cinci modele de ES: modelul anglo-saxon, modelul scandinav, modelul continental european, modelul sud-european și modelul țărilor central și est-europene. Detaliem în continuare principalele elemente caracteristice pentru fiecare model în parte cu exemplificări de la nivel național.

II.2.1. Modelul anglo-saxon

Abordarea anglo-saxonă a economiei sociale se bazează pe conceptul de organizație non-profit și pe diferențierea întreprinderilor sociale de sectorul privat. În **Marea Britanie**, termenul „al treilea sector” este utilizat frecvent și include sectorul voluntar, cooperativele, fundațiile și întreprinderile sociale.

Structurile cooperatiste (*cooperative development bodies*) au luat naștere la începutul anilor '80 ca răspuns la dezindustrializare și la creșterea rapidă a șomajului. Guvernele locale de stânga au finanțat proiecte de dezvoltare economică radicale

precum agențiile de dezvoltare cooperatiste ca o formă de rezistență la guvernarea Thatcher. Au existat aproximativ 75 de astfel de agenții de dezvoltare, acoperind în principal zone urbane, însă multe dintre ele au fost desființate ca urmare a lipsei finanțării. Cele care au supraviețuit, prin dezvoltarea capacității antreprenoriale și diversificarea surselor de finanțare, se focalizează pe scopuri caracteristice întreprinderilor sociale (DIESIS, 2005).

În 2001 guvernul britanic a creat *Social Enterprise Unit* în cadrul Departamentului pentru Comerț și Industrie, iar în 2002 a fost elaborată o strategie pentru economia socială, revizuită în 2006 și intitulată *Social Enterprise Action Plan – Scalling New Hights*. În 2005 a fost numit un ministru pentru cel de-al treilea sector și a luat naștere *Office of the Third Sector*, structură subordonată direct primului ministru. În iulie 2002 a fost înființată *Coaliția Întreprinderilor Sociale (Social Enterprise Coalition)*, finanțată de către membri, de către guvern și sponsori, cu accent pe activitatea de lobby și pe promovarea la nivel politic înalt.

Ca urmare a flexibilității, cooperativele sunt considerate afaceri mai bune: în Marea Britanie 98% dintre cooperative funcționează și după trei ani de activitate, spre deosebire de doar 65% dintre afacerile organizate sub altă formă. În perioada de recesiune economică, în timp ce economia Marii Britanii ia în considerare reducerile, sectorul cooperativ pare să reacționeze diferit: în perioada 2008-2011 numărul cooperativelor a crescut cu 23%, iar în 2011 a crescut cu 8.9%, ajungând la un total de 5933 de unități (Co-operatives UK, 2012).

II.2.2. Modelul scandinav

În cadrul modelului scandinav, cooperativele sunt actori importanți ai economiei sociale, care pun presiune în sensul atingerii obiectivelor de satisfacere a nevoilor comunității și promovare a solidarității sociale și a egalității între sexe, și împreună cu agențiile publice creează rețele de servicii

În **Suedia**, există din 1997 un grup de lucru pentru studierea economiei sociale. Sub titulatura de economie socială sunt încadrate activitățile organizate al căror scop prioritar îl constituie servirea comunității și ale căror caracteristici de bază sunt centrarea pe valorile democratice și independența de sectorul public. Dezvoltarea întreprinderilor sociale de integrare în vederea facilitării trecerii a fost încetinită de teama beneficiarilor de a rămâne pe o piață a muncii cu status mai scăzut, de teama că întreprinderile finanțate de stat vor câștiga avantaje competitive față de cele private și chiar de obstacole în legislația privind achizițiile publice (Spear, 2008).

În **Finlanda**, termenul „economie socială” nu este clar definit, mai utilizat fiind cel de „al treilea sector” pentru organizațiile sprijinite prin fonduri publice. Sistemul cooperatist este puternic integrat în sistemul economic tradițional și, prin urmare, perceput în foarte mică măsură ca aparținând economiei sociale. Întreprinderile sociale sunt definite ca organizații care pot lua orice formă de organizare aprobată de ministerul comerțului, care produc bunuri și servicii într-un anumit sector în încercarea de a obține profit, însă cu condiția ca cel puțin 30% din forța de muncă să fie formată din persoane cu handicap sau combinație între handicap și șomaj pe termen lung (legea 1351/2003). În Finlanda nu există încă o politică axată pe întreprinderi sociale de integrare pe piața muncii (*WISE*), iar politicilor active de ocupare li s-a acordat destul de puțină atenție și chiar resurse financiare reduse. În ceea ce privește ocuparea forței de muncă, deficitul de la nivelul politicilor a fost substituit de proiecte co-finanțate de FSE (DIESIS, 2008a).

II.2.3. Modelul continental european

În Germania, Austria, Franța, Belgia, cooperativele, în calitate de furnizori de servicii, funcționează în scopul satisfacerii nevoilor sociale, sub controlul statului. De-a lungul timpului cooperativele s-au dezvoltat și au format federații. În Germania și Austria se pune accentul pe împuternicirea participanților, motiv pentru care inițiativele au fost denumite „autoajutorare”. Întreprinderile sociale de integrare pe

piața muncii (WISEs – *work integration social enterprises*) din **Austria** primesc finanțare principal de la Serviciul Public de Ocupare și de la provinciile federale. În perioada 2007-2008 acestea au primit finanțare și prin Programul Operațional de Ocupare a forței de muncă în cadrul priorității privind combaterea șomajului.

Belgia are o tradiție bogată în domeniul economiei sociale în sectoare precum agricultura, finanțele, sportul sau cultura. Conform lui Spear (2008) sectorul de sănătate și securitate socială este de asemenea bazat pe un parteneriat între stat și societățile mutuale. În Belgia sunt și o serie de centre de cercetare care acoperă varii aspecte ale economiei sociale. În Belgia, una dintre formele cele mai vechi de economie socială o reprezintă cooperativele, acestea fiind și certificate. Spre exemplu, fondurile mutuale de asigurări de sănătate sunt structurate sub forma cooperativelor (EU, 2007, p. 31). La nivelul anului 2007, conform datelor furnizate de UE, aproximativ 50.000 de persoane erau ocupate în domeniul economiei sociale în Belgia, iar cifra de afaceri anuală se ridică la aproximativ 1 miliard de euro. La nivelul Belgiei, responsabilitățile privind ocuparea și economia socială sunt împărțite între guvernele regionale și federale.

În anul 2000, guvernul federal, regiunile Flamandă, Valonă, Bruxelles-ul și comunitatea vorbitoare de limbă germană au semnat un acord de cooperare privind economia socială, care urmărește dezvoltarea economiei sociale în Belgia prin co-finanțarea inițiativelor comunităților și regiunilor. În acest demers, guvernul federal are rolul de coordonare, dar se recunoaște importanța nivelului local în combaterea șomajului și a excluziunii sociale (EU, 2007, p. 34)

În 2003 a fost înființat un fond pentru economie socială durabilă cu scopul de a sprijini întreprinderile de economie socială prin credite de investiții, împrumuturi și investiții de capital. În anul 2006 acest fond a sprijinit un număr de 36 de inițiative, iar în anul următor 46 (Spear, 2008, p 23). În domeniul serviciilor la domiciliu guvernul federal a inițiat un sistem de vouchere care impune ca utilizatorii să cumpere vouchere subvenționate de stat înainte de a alege între furnizorii publici, privați sau de economie socială. Potrivit acestui sistem, utilizatorul individual

plătește 7 euro pentru un voucher, iar furnizorul de servicii primește de la stat 20,28 euro. Diferența este suportată de stat, iar utilizatorul individual își poate deduce cei 7 euro din impozite. Domeniile de activitate în care se practică acest sistem sunt grădinaritul, transportul persoanelor cu dizabilități, reparațiile la domiciliu etc. Conform lui Spear acest sistem a dus la o formalizare mai ridicată a economiei în sectorul serviciilor la domiciliu și la reducerea fraudei și a evaziunii fiscale. Potrivit Ministerului Ocupării, cel puțin 80.000 de locuri de muncă au fost create în perioada 2004-2008 ca urmare a sistemului de vouchere, deși doar 10% dintre acestea au fost cheltuite în economia socială (Spear, 2008, p. 28).

Datele Uniunii Europene pentru anul 2007 (EU 2007, p 34) arată că economia socială subvenționată în regiunea Flamandă asigură locuri de muncă pentru 25.000 oameni. La această cifră contribuie patru tipuri de entități de economie socială: întreprinderi de integrare, servicii la nivel de district și de vecinătate, locuri de muncă sociale și ateliere protejate.

În categoria întreprinderilor sociale se încadrează acele organizații care după o perioadă de opt ani dedicată integrării, trece în rândul afacerilor convenționale. Elementul central al acestui tip de organizație îl constituie oferirea de valoare adăugată și crearea de locuri de muncă pentru persoanele dezavantajate, care sunt de cele mai multe ori persoane cu un nivel educațional scăzut. Din punct de vedere legal, angajații trebuie să aibă cel mult diplomă de învățământ secundar superior, persoanele peste 50 de ani sau cele cu dizabilități trebuie să fie în căutarea unui loc de muncă de șase luni, iar celelalte categorii de peste un an. În ceea ce privește subvențiile, acestea descresc pe o perioadă de doi ani: pentru întreprinderile mici subvenția este de 50% din costurile cu salariile pentru primul an și de 30% pe parcursul celui de-al doilea an. Pentru întreprinderile medii și mari procentele sunt mai mici (42,5% și 22,5%, respectiv 35% și 15%).

Serviciile la nivel de district sau de vecinătate răspund unei varietăți de nevoi și pot lua forma serviciilor pentru indivizi sau familii (ajutor la domiciliu, îngrijirea

copiilor), a serviciilor colective în cartiere dezavantajate (întreținerea cartierului, protecția mediului, turism) sau chiar a unui mix între cele două.

Locurile de muncă sociale funcționează în diferite sectoare economice pe principiul general potrivit căruia munca respectivă poate fi prestată de persoane cu un nivel de educație redus și că activitățile presupun muncă intensă. Astfel de locuri de muncă sunt frecvente în domenii precum grădinarit, industria ospitalității, reciclare, călcat etc. Un loc de muncă social primește finanțare atât de la guvernul federal, cât și de la cel regional. Subvențiile sunt permanente pentru persoanele peste 45 de ani și durează între 2,5 și 5 ani pentru cele mai tinere, cu posibilitatea prelungirii. Legal este prevăzută necesitatea unui supraveghetor pentru fiecare cinci angajați (EU 2007, pp. 36-37).

Atelierele protejate sunt active mai ales în domeniul ambalării produselor pentru clienți din cadrul economiei convenționale. În ceea ce privește formele de sprijin, atelierele protejate primesc o anumită sumă forfetară per angajat pentru a compensa pentru profitabilitatea redusă.

Raportul privind „Economia socială din perspectiva incluziunii active: oportunități de ocupare pentru persoanele excluse de pe piața muncii” (2008) prezintă și o analiză privind modul în care formele de integrare a persoanelor dezavantajate diferă în funcție de regiune. Astfel, conform raportului în regiunea Flamandă sunt întreprinderi sociale de integrare cu puternic caracter comercial care angajează lucrători capabili să atingă un anumit nivel de productivitate; ateliere sociale, care se adresează persoanelor care au fost inactive cel puțin cinci ani; centre care oferă locuri de muncă pe termen lung problemelor cu probleme sociale grave precum calificarea redusă sau dependența de droguri; ateliere protejate care oferă slujbe permanente persoanelor cu dizabilități mentale sau fizice. În regiunea Valonă și în Bruxelles, pe de altă parte, întâlnim întreprinderi sociale axate pe furnizarea de slujbe pe termen lung pentru persoanele necalificate sau cu probleme psiho-sociale, ateliere protejate pentru persoanele cu dizabilități și întreprinderi sociale axate pe formarea profesională a beneficiarilor. Raportul atrage atenția asupra costurilor

ridicate pe care le presupun atelierele protejate, spre deosebire formele de economie socială care oferă subvenții temporare sau care acoperă o perioadă de pregătire profesională de 1 – 2 ani, ceea ce face ca numărul acestor ateliere să fie mai mare în regiunea mai bogată a Flandrei.

În **Franța**, economia socială a fost definită vag în 1980 și mai specific în 1981, când au fost menționate și tipurile de organizații caracteristice domeniului: cooperativele, organizațiile mutuale și asociațiile *„fundamentate pe principiul proprietății private, democrației, solidarității și non-profitului”* (Cace, 2010, p. 107). Un concept popular în Franța este cel de *„economie socială și solidaritate”* care reunește economia socială tradițională cu noile forme de activitate precum integrarea în muncă. Activitățile de economie socială în **Olanda** sunt derulate în principal de asociații, cooperative, fundații, cunoscute sub numele de sector nonprofit.

II.2.4. Modelul sud-european

În țările mediteraneene, statutul de cooperativă era atribuit organizațiilor care furnizau serviciile pe care statul nu le putea furniza.

În **Italia**, cooperativele sociale au apărut în anii 70 în scopuri precum asigurarea de locuri de muncă pentru cei excluși de pe piața muncii și crearea de servicii pentru persoane defavorizate, iar rolul acestora este astăzi recunoscut de constituție. De cealaltă parte, asociațiile mutuale nu sunt foarte bine dezvoltate, iar asociațiile și fundațiile sunt percepute cel mai adesea ca aparținând celui de-al treilea sector. În 2006 a fost adoptată o lege potrivit căreia categoria întreprinderilor sociale include *„orice organizație privată care are o activitate economică stabilă care produce și schimbă bunuri și servicii de utilitate socială”* și ale cărei activități trebuie să servească *„interesului general.”* (EU 2007, p. 10)

Principalele sectoare de activitate ale cooperativelor din Italia sunt vânzarea de produse alimentare, servicii, construcții și infrastructură, agricultură, pescuit, industria prelucrătoare, turism, logistică și transport, locuire. Conform legislației în

vigoare, fiecare cooperativă trebuie să direcționeze 3% din surplusul său anual către fondul național pentru dezvoltarea cooperativelor (EU 2007, p 43). Formele de sprijin primite de cooperative se pot concretiza în anumite servicii (formare juridică, consultanță, fiscale, administrative), asigurarea drepturilor cooperativelor de către mișcările de la nivel național sau alocarea de fonduri pentru înființare.

Un exemplu sugestiv în ceea ce privește răspândirea cooperativelor în Italia îl Bologna, orașul în care doi din trei cetățeni sunt membri ai unei cooperative și peste 85% dintre serviciile sociale sunt furnizate de cooperative sociale. Peste 75% din cooperativele din Italia sunt în regiunile Emilia Romagna, Veneto, Lombardia și Toscana, în prima dintre acestea fiind mai bine de jumătate (EU 2007).

În **Portugalia**, legea cooperativelor a fost votată în 1998. Legea face referire la serviciile de educație, asistență medicală, inserție pe piața muncii furnizate de cooperative, precum și la alte nevoi sociale nereglementate de piață pe care acestea le îndeplinesc.

În **Spania**, conceptul de economie socială este cunoscut și bine dezvoltat, iar categoria organizațiilor economiei sociale cuprinde cooperativele, societățile mutuale, asociațiile, fundațiile, întreprinderile deținute de către angajați, centrele speciale de ocupare, companii de inserție profesională. În Spania inițiativele de integrare pe piața muncii se bucură în procent important de participarea societății civile, precum și de o atenție sporită din partea administrației locale. Întreprinderile sociale de integrare au fost menționate și în documentele strategice precum Planul Național de Reformă în 1998, 2005 și 2008. Legea 44/2007 din 13 Decembrie privind reglementarea regimului de lucru în întreprinderile sociale de integrare pe piața muncii a recunoscut oficial acest tip de organizație. Raportul DIESIS 2008(a) semnală existența unui număr de 212 astfel de organizații în Spania, incluzând toate formele legale de organizare, care reunesc un număr de 3550-3800 de angajați.

În **Grecia**, de la sfârșitul anilor 90, politicile de ocupare pentru grupurile vulnerabile s-au orientat către măsurile active, sub influența Strategiei Europene de Ocupare. Aici întâlnim un tip special de organizație – cooperativa socială cu

răspundere limitată (*social cooperative of limited liability*) – care are scopul de a integra persoanele cu probleme de sănătate mentală pe piața muncii și în societate și de a le satisface, în același timp, nevoile terapeutice.

Un punct de reper important pentru instituționalizarea economiei sociale în Grecia îl constituie adoptarea și implementarea Legii 4019/ 2011, aceasta fiind prima încercare serioasă în domeniu (Nasioulas, 2011).

Cipru, deși are o serie de politici active de ocupare, este încă la început în ceea ce privește economia socială. Trebuie menționată însă tradiția acestei țări în ceea ce privește parteneriatul dintre stat și al treilea sector în furnizarea serviciilor de asistență socială (Spera, 2008).

Malta se află la început de drum în ceea ce privește întreprinderile sociale de integrare pe piața muncii, însă are o istorie în domeniul întreprinderilor sociale, al cooperativelor. Tentativele de înființare a unor astfel de întreprinderi au eșuat ca urmare a lipsei suportului financiar, a competențelor inadecvate și a lipsei unui cadru legal pentru dezvoltarea întreprinderilor. Malta se află în urma altor state europene precum Polonia, Spania și Italia în ceea ce privește dezvoltarea opțiunilor de incluziune socială și a cadrului legislativ (DIESIS, 2008a). Un exemplu de întreprindere de incluziune îl reprezintă cazul Fundației Parteneri Egali (*Equal Partners Foundation*) care coordonează o cooperativă și oferă servicii de instruire și integrare în muncă în sectorul agricol pentru persoane cu dizabilități. Aceasta a fost lansată în 1998 la inițiativa unui grup de familii, fiecare cu un copil cu dizabilități, și a fost înființată oficial în 1999. Ținând cont de profilul demografic al populației din Malta, categoria grupurilor vulnerabile include tinerii în situații de risc, părinții singuri, femeile, persoanele cu dizabilități și imigranții.

II.2.5. Modelul țărilor central și est-europene

Dezvoltarea organizațiilor economiei sociale în statele central și est-europene este încetinită de o serie de factori: înțelegerea limitată a rolului acestui tip de

organizații pentru dezvoltarea locală și națională, percepția negativă a cooperativelor prin asociere cu regimul comunist, dependența excesivă a întreprinderilor sociale de donatori, lipsa cadrului legal de reglementare a cooperativelor și altor organizații nonprofit, lipsa de încredere în mișcările de solidaritate, cultura politică predominant parohială, dificultatea de a mobiliza resursele necesare (J. Defourny, 1999 în S. Cace, 2010, pp.96-97).

Dezvoltarea economiei sociale în **Polonia** a fost inegală, organizațiile de profil provenind predominant din regiunile mai dezvoltate ale țării, din marile orașe. În Polonia s-au dezvoltat inițiative de cooperative în domenii precum construcțiile de locuințe, creditarea sau agricultura. Acestea au fost introduse oficial prin legea privind cooperativele sociale din 27 aprilie 2004. La nivelul anului 2007, conform cifrelor UE, sectorul economiei sociale în Polonia, format în principal din asociații și fundații, reunea un număr de aproximativ 52.000 organizații. Prima cooperativă socială a fost înregistrată în aprilie 2005 și până la finalul aceluiași an, numărul acestora ajunsese la aproximativ 40 (EU 2007, p 13).

În Polonia legislația distinge între două tipuri de cooperative: cele care oferă servicii pentru membrii lor și cooperativele de producători care oferă locuri de muncă plătite membrilor. Prima categorie include cooperativele din domeniile comercial, procesare, bancar, construcții rezidențiale, activități social-culturale și socio-educative. Cel de-al doilea grup cuprinde cooperative de producători agricoli, cooperative de producție, cele pentru persoane cu handicap/nevăzătoare, artizanat, transport, zootehnie, cultivarea plantelor etc. Conform legislației, asociațiile și fundațiile, precum și organizațiile religioase sau asociații ale administrației publice locale, pot obține statutul de organizație de utilitate publică dacă desfășoară activități benefice pentru publicul larg. Această recunoaștere le oferă organizațiilor o serie de beneficii printre care scutiri de la plata impozitului pe profit și de la plata impozitului pe proprietăți, derogări de la plata taxelor pentru actele oficiale și din taxele de trezorerie. O astfel de organizație poate dobândi dreptul de a folosi proprietăți ale statului în condiții preferențiale și se bucură de condiții preferențiale la contractele de

închiriere și în utilizarea bunurilor aflate la dispoziția administrației publice (EU 2007, pp. 60-61).

Legea cooperativelor sociale din Polonia este inspirată de cea din Italia și conform acesteia cel puțin cinci persoane cu probleme sociale sau cu dizabilități pot pune bazele unei cooperative sociale pentru reintegrare socială și profesională. Acestea beneficiază de un capital oferit de guvern și de o scutire din costurile de asigurare a muncitorilor în primele 24 de luni.

Ca urmare a impulsurilor din partea inițiativei comunitare EQUAL, în perioada 2005-2008 în Polonia au fost inițiate proiecte care promovau întreprinderile de integrare socială pe piața muncii. Sectorul economiei sociale s-a regăsit puternic în prioritățile FSE pentru perioada 2007-2013. Conceptul de întreprindere socială de integrare pe piața muncii s-a dezvoltat predominant ca urmare a influenței externe (FSE) și a fondurilor naționale (pentru inițiative civice, finanțări de la Ministerul Muncii și Politicii Sociale. În Polonia a fost înființat Comitetul pentru soluții de sistem privind economia socială (*Committee for System Solution on Social Economy*) sub supravegherea primului ministru. Acest comitet este format din miniștrii următoarelor structuri: Ministerul Dezvoltării Regionale, Ministerul Muncii și Politicii Sociale, Ministerul Economiei și Ministerul Educației. Include și reprezentanți ai sectorului economiei sociale, autorităților locale, confederațiilor de angajatori și cercetători. Obiectivele acestui comitet sunt elaborarea unei strategii de dezvoltare a domeniului economiei sociale în Polonia până în 2030, crearea cadrului legal și a instrumentelor educaționale și financiare pentru dezvoltarea economiei sociale și pentru creșterea activităților de lobby și a vizibilității domeniului.

În **Estonia**, sectorul cooperatist este foarte puternic, cooperativele din domeniul construcției de locuințe constituindu-se chiar într-o uniune; un procent important (55%) al populației locuiește în locuințele construite de către aceste cooperative.

În **Cehia**, categoria grupurilor vulnerabile include părinții cu copii mici, foști deținuți, șomerii pe termen lung, persoanele cu dizabilități și foștii dependenți de droguri și alcool. Deși cooperativele au o istorie de peste 150 de ani în această țară,

ele nu sunt considerate organizații de ajutorare, care să satisfacă nevoile sociale și economice ale membrilor, în special ca urmare a legăturilor puternice cu guvernarea. Din 2000 a început o reformă în acest sens și Uniunea Cooperativelor Producătorilor Cehi și-a manifestat interesul pentru dezvoltarea de cooperative sociale municipale pentru persoanele dezavantajate (Spear, 2008).

În **Slovenia**, asemenea altor state central și est europene, dezvoltarea economiei sociale a fost încetinită de restructurarea economică și de necesitatea reformării structurii cooperatiste tradiționale. Conceptele „economie socială” și „antreprenariat social” au avut de suferit de pe urma asocierii cu termenul „social”, care este asociat cu fostul regim comunist.

Maria Jeliaskova (2004) subliniază faptul că strategiile de supraviețuire ale grupurilor vulnerabile în **Bulgaria** cel mai frecvent utilizate sunt plasa de siguranță a politicii sociale, migrația sau economia gri și neagră. Economia socială ar constitui o altă formă de a face față riscurilor și crizei, însă dezvoltarea ONG-urilor și a cooperativelor, entitățile semnificative pentru domeniu, a întâmpinat dificultăți importante în procesul de adaptare a țării la economia de piață. Conform estimărilor, în Bulgaria erau înregistrate aproximativ 10.000 ONG-uri, dintre care o treime cu scop social. În ceea ce privește cooperativele, figurau 6500 de unități înregistrate, majoritatea fiind cooperative rurale. În același timp, autoarea remarcă oportunitățile reduse pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități pe piața muncii și necesitatea unei strategii pentru ocuparea acestei categorii vulnerabile care să cuprindă aspecte precum protecția muncii lor, producția subvenționată și protejată, un cadru normativ specific cu scutiri de taxe, precum și angajamente ferme ale statului în domeniu.

II.2.6. Tipuri de întreprinderi sociale în Europa

În ultimii ani, întreprinderile de economie socială s-au dovedit mai eficiente în integrarea persoanelor dezavantajate decât politicile active de ocupare. Sectorul economiei sociale s-a dezvoltat ca urmare a nevoii de a găsi soluții inovative la

problemele sociale și de a contribui la integrarea pe piața muncii a persoanelor vulnerabile. În Europa, programele publice de ocupare s-au deschis treptat către organizațiile celui de-al treilea sector, denumite întreprinderi sociale de integrare pe piața muncii, care combină adesea abordarea economică și dezvoltarea de capacități, oferind în același timp slujbe plătite și pregătire profesională (Spear, 2008).

Aceste organizații au fost clasificate în funcție de modalitățile de integrare și de subvențiile oferite, Spear (2008) menționând patru modele principale de integrare identificate în Europa:

1. Ocuparea temporară sau de tranziție, caracterizată prin slujbe și subvenții temporare. Organizațiile din această categorie acționează cu scopul de a oferi persoanelor dezavantajate o experiență de bază și pregătire profesională la locul de muncă. Combinând cele două componente, organizațiile urmăresc îmbunătățirea competențelor personale, sociale și profesionale ale participanților în vederea integrării acestora pe piața muncii.

2. Crearea de slujbe permanente auto-finanțate, caracterizată prin slujbe permanente și subvenții temporare. Scopul acestor organizații este de a crea slujbe stabile și sustenabile economic pentru persoanele dezavantajate. Subvențiile sunt folosite în prima fază pentru a compensa lipsa productivității și reduse sau eliminate după etapa de pregătire profesională sau pe măsură ce angajații devin competitivi și organizații îi poate remunera din resurse proprii. Activitățile de integrare de acest tip sunt cel mai adecvate pentru persoanele care pot depăși starea de vulnerabilitate și pot deveni competitive pe piața muncii.

3. Integrarea cu subvenții permanente este dedicată angajării grupurilor foarte dezavantajate – persoane cu dizabilități mentale sau fizice sau cu probleme sociale majore a căror angajare pe termen mediu ar fi dificilă. Aceste organizații oferă locuri de muncă stabile, subvenționate de autoritățile publice; este cazul atelierelor protejate din Portugalia, Suedia sau Irlanda. În ceea ce privește beneficiarii, doar un număr redus dintre aceștia dobândește competențele necesare angajării pe piața liberă a muncii.

4. Socializarea prin muncă constituie o altă direcție spre care se pot concentra eforturile întreprinderilor de integrare. Organizațiile de acest tip lucrează cel mai frecvent cu persoane cu probleme sociale grave (alcoolism, dependență de droguri, foști condamnați) și persoane cu dizabilități fizice sau mentale grave. Activitatea de producție este subvenționată și de cele mai multe ori, muncitorii nu primesc salariu în virtutea unui contract standard de muncă, ci beneficiază de o alocație sau de cazare și masă gratuită. Exemple de astfel de organizații sunt întreprinderile belgiene din domeniul colectării și reciclării deșeurilor care lucrează cu indivizi cu probleme sociale grave sau centrele comunale din Spania care oferă terapie și servicii sociale și personale persoanelor cu dizabilități severe.

În timp ce Franța și Germania se concentrează asupra ocupării tranzitorii, Belgia și Irlanda fac eforturi pentru ocuparea pe termen lung. Deși, în cele mai multe cazuri, întreprinderile se axează pe un singur tip de integrare, există și situații în care măsurile privind ocuparea tranzitorie sunt combinate cu furnizarea de slujbe permanente. Acesta este cazul cooperativelor sociale de tip B din Italia și al întreprinderilor de vecinătate din Franța (Spear, 2008, p. 16).

II.2.7. Facilități pentru entitățile de economie socială

Din punct de vedere **legal**, se remarcă faptul că nu toate formele de economie socială sunt recunoscute în aceeași măsură în statele membre UE. Anumite țări precum Danemarca, Cehia sau Marea Britanie nu au o legislație privind cooperativele, deși dispun de legi pentru tipuri specifice de cooperative precum cooperativele de locuințe în Danemarca sau cele de credit în Marea Britanie și Cehia. La polul opus se situează țări precum Spania, Italia sau Franța în care se poate vorbi chiar despre o inflație legislativă.

În ceea ce privește **cadrul instituțional**, o parte dintre statele europene au organisme la nivel înalte cu responsabilități explicite privind economia socială. Este

vorba despre Secretariatul de Stat pentru Dezvoltare Durabilă și Economie Socială (Belgia), Direcția Generală de Economie Socială din cadrul Ministerului Muncii (Spania), Delegația Interministerială pentru Inovație, Experimentare Socială și Economie Socială (Franța), Unitatea de Economie Socială - FAS (Irlanda), Direcția generală pentru cooperative din cadrul Ministerului Dezvoltării Economice (Italia) sau Unitatea pentru Economie Socială din cadrul Cabinetului Primului Ministru (Marea Britanie) (CIRIEC 2009).

Formele de economie socială beneficiază de tratamente preferențiale în ceea ce privește **plata taxelor**. De cele mai multe ori, beneficiile fiscale sunt mai abundente pentru asociații și fundații. Asemenea reglementări au fost adoptate în Spania, Italia sau Germania. Conform raportului CIRIEC, multe țări nu extind sistemele speciale de taxare și asupra cooperativelor (spre exemplu, în Grecia sistemul se aplică doar cooperativelor agricole) (CIRIEC 2009). În Olanda, municipalitatea joacă un rol coordonator în reintegrarea persoanelor fără loc de muncă. Beneficiile acordate întreprinderilor sociale pentru reintegrare pot include compensarea costurilor de formare, subvenții salariale pentru angajatori pentru a compensa costurile pentru șomerii pe termen lung sau prime pentru angajatori și clienți.

III. CONTEXT NAȚIONAL

Prima parte din prezentul capitol trece în revistă cadrul legal și instituțional cu impact asupra domeniului ES. A doua parte este dedicată analizei entităților de ES. Din ansamblul tuturor formelor de organizare specifice ES la noi în țară, am selectat pe cele mai reprezentative atât din punct de vedere al reglementărilor de înființare și funcționare versus respectarea principiilor ES recunoscute la nivel internațional cât și din punct de vedere al amplitudinii la nivel național și al relevanței pentru analiza inserției profesionale a grupurilor vulnerabile. Capitolul oferă analize orientate asupra organizațiilor non-guvernamentale, a societăților cooperative de gradul 1 reglementate conform legii 1/ 2005 privind organizarea și funcționarea cooperației și, nu în ultimul rând, casele de ajutor reciproc ale salariaților și casele de ajutor reciproc ale pensionarilor.

III.1. Cadrul legal și instituțional cu impact asupra economiei sociale

În România nu există un cadru legislativ în vigoare cu referire exclusivă la domeniul ES dar sunt reglementate entitățile de ES. Din acest punct de vedere, cadrul legislativ actual oferă posibilitatea de înființare, organizare și funcționare a entităților de ES. Analiza comparativă a diferitelor tipuri de entități de ES la noi în țară permite evidențierea diferențelor și asemănărilor din punct de vedere al documentelor pentru înființare, al procedurii de înființare, al obiectului de activitate, al capitalului social sau, după caz a patrimoniului (Stănescu, Neaguț, 2012, pp. 117-122). Raritatea unor astfel de studii comparative expune antreprenorul social la o serie de dificultăți în ceea ce privește opțiunea pentru a formă de organizare juridică sau alta cu efecte pe termen lung asupra capacității de a răspunde obiectivelor sociale și economice în paralel cu cele birocratice.

Din punct de vedere al funcționării entităților de ES, un studiu realizat în 2011 la nivelul a două regiuni de dezvoltare (Sud-Est și București-Ilfov) a pus în evidență o

percepție a cadrului legislativ ca mai degrabă eficace decât ineficace de către managerii entităților de ES și de către angajați. Totuși, privind mai în detaliu, cei care muncesc în CAR-uri se declară mai mulțumiți de reglementările juridice actuale comparativ cu cei din societăți cooperative și din ONG-uri. (Cace, Stănescu, 2011, pp. 61, 68). Reglementările privind organizarea și funcționarea fiecăreia dintre entitățile de ES¹ au fost cel mai puternic resimțite în cazul societăților cooperative de gradul 1 conform Legii 1/ 2005 privind organizarea și funcționarea cooperației. Per ansamblu, „cadrul legislativ actual este prațial adaptat nevoilor curente ale entităților de ES” (Stănescu, 2012, p. 17). Principalele recomandări de îmbunătățire a cadrului legal în opinia celor implicați în ES sunt „măsurile de sprijin financiar, susținerea din partea factorilor decidenți, includerea în legislație și promovarea domeniului ES” (Cace, Stănescu, 2011, p. 68).

În contextul implementării proiectelor cofinanțate prin FSE, interesul față de domeniul ES a crescut. În plan european a fost adoptată Inițiativa privind antreprenoriatului în timp ce pe plan național, în ultimii doi ani au fost lansate în dezbatere trei proiecte legislative: privind antreprenoriatul social (iulie 2011) și ES (decembrie 2011 și septembrie 2012). Agenda legislativă a Guvernului prevedea încă de anul trecut adoptarea legii privind ES. Criticile reprezentanților ES față de proiectul lansat la finalul anului 2011 au condus la revizuirea proiectului și relansarea în toamna anului 2012. Principala nemulțumire a entităților de ES a reprezentat-o accentul pus pe problematica grupurilor vulnerabile în raport cu mecanismele de recunoaștere a ES în general.

Formele de organizare specifice ES la nivel internațional sunt cooperativele, organizațiile mutuale (echivalentul în România al caselor de ajutor reciproc) și fundațiile și asociațiile. Acestea li se adaugă întreprinderile sociale.

¹ Au fost analizate impactul adoptării Legii 1/ 2005 privind organizarea și funcționarea cooperației în cazul societăților cooperative de gradul 1, Ordonanța de Urgență 68/ 2008 privind serviciile sociale în cazul ONG-urilor și adoptarea legii 93/ 2009 privind instituțiile financiare nebancare în cazul respondenților din case de ajutor reciproc ale salariaților și case de ajutor reciproc ale pensionarilor

„În conformitate cu principiile ES recunoscute la nivel european și ținând cont de reglementările legislative în vigoare la noi în țară, entitățile de ES din România sunt: organizații nonprofit care desfășoară activități economice, indiferent de domeniul de activitate, organizațiile nonprofit organizate sub forma caselor de ajutor reciproc ale pensionarilor și ale salariaților, cooperativele de credit, societățile cooperative de gradul 1 reglementate prin Legea 1/2005”. Pe lângă acestea, în România funcționează forme generale de organizare relevante pentru ES (unități protejate autorizate, întreprinderi și microîntreprinderi, societăți comerciale și instituții financiare nebancare) (MMFPS, 2010: 38-39) și forme de organizare asemănătoare celor din ES „dar care nu îndeplinesc cumulativ principiile acceptate la nivel UE (...): persoane fizice autorizate, întreprinderile individuale, întreprinderile familiale” (idem: 40).

Din punct de vedere al construcției instituționale, nu există în acest moment în România o instituție publică centrală responsabilă pentru entitățile de ES. Ținând cont de independența celui de al treilea sector față de domeniul public, vorbim mai degrabă de instituții a căror activitate are impact asupra entităților de ES. Urmând clasificarea prezentată mai sus, MMFPS gestionează o parte din fondurile destinate organizațiilor non-profit. Cooperativele de credit, CARP-urile și CARS-urile în calitate de IFN-uri trimit constant situațiile financiare către BNR. În cazul societăților cooperative de gradul 1, interesele celor meșteșugărești și de consum sunt reprezentate în cadrul Consiliului Cooperăției din cadrul AIPPIMM, Ministerul Economiei și Mediului de Afaceri în timp ce societățile cooperative agricole colaborează cu Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Durabile.

III. 2. Organizațiile non-guvernamentale

III.2.1. Tendințe și situația actuală

ONG-urile au beneficiat de un cadru legal încă din 1924, însă au fost practic desființate în perioada regimului comunist. Pentru sectorul non-guvernamental, 1990 a însemnat startul unui proces rapid al dezvoltării. Cu un total de 62.000 de ONG-uri, dintre care aproximativ o treime active, (estimare FDSC, 2010), sectorul neguvernamental a avut o evoluție dinamică în ultimii 22 ani, influențată major de suportul finanțatorilor externi. Un aspect important al sectorului neguvernamental este prezența predominant urbană, aproximativ 87% dintre ONG-uri fiind înregistrate și având activitate în mediul urban (FDSC, 2010). De asemenea, sectorul non-guvernamental își concentrează activitatea la nivelul Regiunilor de dezvoltare București-Ilfov, Sud-Muntenia, Nord-Vest, Vest și Centru, în vreme ce la nivelul celorlalte regiuni prezența ONG-urilor este semnificativ mai redusă.

Studiile realizate anterior în 4 regiuni² confirmă faptul că ONG-urile o dependență ridicată de finanțările europene. Ponderea altor surse de finanțare, în special a celor din activități economice este redusă. De asemenea, un număr relativ restrâns de ONG-uri au indicat că au generat venituri proprii. În aceste condiții, putem estima că sectorul neguvernamental este vulnerabil, mai ales în regiunea București-Ilfov, unde creșterea semnificativă din ultimii ani a fost susținută de fondurile europene atrase. Evoluția abruptă a ultimilor ani poate afecta sustenabilitatea dezvoltării sectorului, în lipsa unor alternative pentru obținerea veniturilor.

² Cercetare de teren realizată în cadrul proiectului „INTEGRAT –Resurse pentru femeile și grupurile Roma excluse social, care a cuprins regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est și cercetarea efectuată în 2010 în cadrul proiectului PROACTIV – De la marginal la incluziv, implementat în regiunile Sud Muntenia și Sud-Vest Oltenia. Datele celor două cercetări sunt comparabile, instrumentele de lucru fiind similare.

Structura bugetelor ONG-urilor indică un profil mai degrabă instabil, având în vedere variațiile mari ale bugetelor de la un an la altul. Ponderea surselor de finanțare stabile este redusă, un aport semnificativ în structura veniturilor avându-l finanțările pe bază de proiecte. Legislația în vigoare nu asigură facilități pentru angajații din domeniul social, motiv pentru care costurile pentru resurse umane au o pondere semnificativă în bugetul acestora. În condițiile în care un ONG își asigură resursele pe baza finanțărilor din proiecte este dificilă păstrarea angajaților în lipsa continuității finanțărilor. Povara taxării excesive a muncii are un impact direct și asupra activităților de economie socială care vizează integrarea pe piața muncii a persoanelor aparținând grupurilor dezavantajate. Costurile cu forța de muncă sunt în acest caz semnificativ mai mari decât în cazul activităților economice similare, dar orientate către obținerea de profit, din cauza investițiilor mai mari în pregătirea forței de muncă.

Comparativ cu celelalte două tipuri de structuri din domeniul economiei sociale, cooperativele și CAR-urile, ONG-urile au cel mai bun potențial de a dezvolta activități economice care să genereze resurse pentru a sprijini în mod direct crearea și susținerea de servicii sociale pentru grupurile dezavantajate. Însă, sistemul neguvernamental este expus unor riscuri semnificative generate de schimbările semnificative ale surselor de finanțare. Studiile anterioare (Arpinte, 2008, 2009; Cace 2006, 2010) argumentează accentuarea unor factori de risc pentru ONG-urile care nu au capacitatea de a atrage fonduri europene structurale. De asemenea, ONG-urile care implementează în prezent proiecte finanțate din fondurile structurale (Arpinte, Baboi, 2009) indică o serie de dificultăți care reduc semnificativ potențialul acestor fonduri de a sprijini un proces sustenabil de dezvoltare organizațională.

Stimularea dezvoltării de activități economice la nivelul sectorului ONG este imperativă considerând rolul semnificativ al acestora în furnizarea de suport pentru grupurile dezavantajate. Există deja un volum important de inițiative pentru activități generatoare de venit, însă insuficient exploatare sau cu șanse reduse de a deveni sustenabile. În studiile de caz realizate în cele două regiuni au fost identificate

activități economice cu un rol important pentru reintegrarea grupurilor vulnerabile, în special a persoanelor cu handicap sau a tinerilor care părăsesc centrele de plasament. Dificultățile menționate de către ONG-uri în gestionarea acestor activități și reglementările actuale descurajează astfel de inițiative și blochează încercările de a iniția un proces de dezvoltare a economiei sociale.

Deși sectorul neguvernamental nu are un rol clar definit în comparație cu alte state, **ONG-urile din România și-au consolidat rolul de furnizori de servicii** în domeniul asistenței sociale. În 2010, jumătate din totalul furnizorilor de servicii de asistență socială era reprezentat de către ONG-uri, dintre care 62% funcționau în mediul urban. Din totalul serviciilor acreditate în 2010 (7776 servicii) aproape jumătate erau furnizate la nivelul ONG-urilor, cele mai multe în domeniul protecției copilului, serviciilor de îngrijire la domiciliu sau a celor de asigurare a mijloacelor de subsistență pentru diverse categorii vulnerabile (ex. cantină socială).

ONG-urile încep, de asemenea, să aibă un rol din ce în ce mai important în formularea de politici publice sau elaborarea de acte normative relevante. Inițiative legislative importante din domeniul social au fost, în ultimii ani, propuse, susținute sau ajustate semnificativ de către reprezentanți ai sectorului neguvernamental. **Rolul în creștere a sectorului neguvernamental în procesul politicilor publice** este o consecință evidentă a consolidării imaginii sectorului și a creșterii expertizei. De asemenea, se remarcă o accentuare a coalizării ONG-urilor și a mobilizării rapide a acestora pentru a influența decizia la nivelul instituțiilor publice. Numai în perioada 2003-2007, a crescut de peste 5 ori numărul intervențiilor din partea reprezentanților ONG-urilor pentru actele normative aflate în dezbatere publică.

Însă, există o serie de puncte vulnerabile ale sectorului nonguvernamental care afectează semnificativ capacitatea acestuia de a dezvolta servicii pentru grupurile sociale vulnerabile sau de a promova politici publice pentru protecția acestora.

Dependența de finanțările externe. Numai un număr restrâns de organizații au parteneriate strategice cu finanțatori externi pe termen mediu sau lung care le asigură o parte din cheltuielile curente (administrative, parte din cheltuielile de

personal). În această categorie putem include și organizațiile religioase cu finanțări constante de la persoane fizice sau juridice private. Marea majoritate a organizațiilor este însă dependentă de granturile externe ceea ce le obligă să furnizeze servicii sub forma proiectelor și nu a programelor. Lipsa unor forme de finanțare pe termen lung nu permite dezvoltarea unor servicii cu caracter permanent. Generarea de venituri din activități economice este un aspect deficitar și slab încurajat de legislația actuală. Statul nu oferă forme de suport adecvate pentru finanțarea activităților curente ale ONG-urilor. Astfel, asigurarea sustenabilității și continuității serviciilor devine dificilă după încetarea finanțării și cel mai adesea acestea sunt transferate către instituții publice sau menținute în parteneriat cu autoritățile locale sau furnizori publici de servicii. Retragerea treptată a finanțatorilor internaționali nu a fost compensată de diversificarea surselor de finanțare la nivel național. La nivelul anilor 2008-2009 cea mai importantă sursă de finanțare pentru mai mult de o treime dintre ONG-uri erau finanțatorii internaționali.

Suport insuficient din partea statului. Suportul din partea statului are o pondere nesemnificativă în volumul total de fonduri utilizate de ONG-uri. Nu au fost create încă mecanisme funcționale care să atenueze efectele diminuării finanțărilor externe tradiționale sau a fluctuațiilor acestora. Finanțările în baza legii 34/98 sunt rareori acordate din bugetele locale, iar de la bugetul de stat (în cazul în care organizația are beneficiari din două sau mai multe județe) alocația maximă per beneficiar nu poate acoperi decât o mică parte din costuri. Facilitatea statutului de utilitate publică, reglementată din 2000, a fost utilizată mai degrabă ca instrument electoral, dovadă faptul că în cei 10 ani, două treimi din totalul ONG-urilor de utilitate publică au primit recunoaștere în anii electorali (2004 și 2008).

Inconstanța disponibilității resurselor pentru sectorul ONG are consecințe semnificative în menținerea personalului sau a furnizării serviciilor. Principalul criteriu în dimensionarea serviciilor unui ONG va fi dat de unor oportunități de finanțare și nu de nevoile beneficiarilor sau cererea pentru serviciile respective.

Un risc major de tip contextual este generat de deficiențele în managementul fondurilor europene și lipsa abordării strategice a alocării finanțării. Presuspendarea programului POSDRU din 2012 a accentuat vulnerabilitățile ONG-urilor implicate în gestionarea fondurilor structurale. Practic, unele organizații au fost puse în situația să-și suspende întreaga activitate și chiar să vândă unele active pentru a depăși perioada presuspendării fondurilor. Un alt șoc va interveni, cel mai probabil, după încheierea proiectelor strategice. Majoritatea organizațiilor implicate în gestionarea unor astfel de proiecte au investit semnificativ în resursele umane și infrastructură. Închiderea proiectelor le va pune în situația să identifice surse de finanțare alternative suficiente cel puțin pentru a nu pierde acumulările realizate în perioada finanțării din fondurile structurale. Este de așteptat ca sectorul non-guvernamental să se confrunte cu dificultăți semnificative, mai ales din cauza faptului că șansele de a fi asigurată continuitatea finanțării la un volum similar fondurilor structurale este redusă. Lipsa abordării strategice a autorităților publice se reflectă și în întârzierile inițierii procesului de elaborare a programelor de finanțare pentru perioada 2012-2020, fapt care accentuează riscul amânării lansării acestor programe, cu consecințe directe asupra sustenabilității sectorului neguvernamental.

III.2.2. Direcții de dezvoltare

Măsurile de dezvoltare a activităților de economie socială nu pot fi implementate în lipsa unei strategii globale de suport a sectorului neguvernamental. Așadar, un prim **set de măsuri** ar trebui să vizeze **sectorul ONG în ansamblu**:

Crearea unui cadru național pentru sprijinirea dezvoltării unitare a sectorului de servicii de asistență socială. Modelul actual nu încurajează autoritățile publice locale să dezvolte servicii sociale și nu asigură suport pentru localitățile care nu au resursele necesare. În aceste condiții, sectorul neguvernamental funcționează pe o piață dictată de precaritatea resurselor financiare și nu de nevoile grupurilor țintă sau a dimensiunii problemelor sociale. Alocarea finanțării după criteriul

competiției este, fără îndoială, o condiție esențială pentru selecția proiectelor viabile, cu potențial succes. Însă, în domeniul serviciilor sociale intervin o serie de distorsiuni care se cer a fi corectate printr-o serie de mecanisme care să asigure direcționarea resurselor păstrând un echilibru optim între nevoi și competitivitate. Alocarea de resurse pe bază de proiecte a accentuat polarizarea teritorială a distribuției serviciilor. Furnizorii de servicii care au beneficiat de avantajul disponibilității resurselor umane sau a accesului la informație au atras cele mai importante resurse din finanțările europene. Ca o consecință, sectorul ONG este mai activ în zonele în care există importante centre universitare și mai degrabă în mediul urban decât cel rural. Impunerea unor criterii suplimentare poate facilita focalizarea distribuției resurselor având în vedere în primul rând nevoia, iar deficitul de expertiză poate fi compensat prin desemnarea unor specialiști care să asigure asistență tehnică solicitanților.

Susținerea diferențiată a ONG-urilor care implementează proiecte în mediul rural, inclusiv sub forma de avantaje fiscale. Acest tip de măsură o susține pe cea anterioară în sensul în care contribuie la reducerea disparităților regionale. Este evident însă că măsura trebuie susținută de mecanisme financiare motivante. Astfel, serviciile de suport pentru grupurile vulnerabile se vor dezvolta în funcție de nevoie și de problema socială și nu doar în funcție de competența și expertiza furnizorului de servicii. Un astfel de sistem funcționează cu succes în cazul unor linii de finanțare din domeniul educației adulților. Este esențial ca finanțările să fie orientate către zonele în care probleme sociale sau dimensiunea grupurilor vulnerabile justifică intervenția, și nu după mecanismul „primul venit, primul servit” care încurajează distribuirea resurselor către structuri care au capacitatea de scriere a propunerilor de finanțare, dar care înseamnă în mod necesar și o bună capacitate de a implementa eficient și competent un proiect de finanțare. De asemenea, criteriile zonei de implementare și cel al grupului țintă adresat de către proiect nu mai sunt prioritare în alocarea resurselor. Aceste deficiențe ar trebui corectate prin mecanisme care să asigure cele mai bune proiecte pentru zonele prioritare.

Extinderea beneficiilor de tip fiscal pentru ONG-urile care furnizează servicii acreditate. Acest tip de legitimare a relevanței și calității serviciilor ar descuraja utilizarea abuzivă a facilităților fiscale sau de altă natură. Mecanismele actuale de suport diferențiat în cazul ONG-urilor s-au dovedit a fi slab eficiente sau au fost utilizate abuziv. Este cazul certificării ONG-urilor de utilitate publică acordat mai degrabă în perioadele pre-electorale după criterii care nu au fost cunoscute. Au fost vizate mai degrabă organizații apropiate liderilor politici, fără impact semnificativ în aria de activitate a organizației. Un astfel de sistem ar trebui validat și contribuția ONG-urilor reprezentative din domeniul social, astfel încât să fie evitat abuzul și, în consecință, erodarea măsurii de suport.

Restricționarea accesului ONG-urilor la sumele provenite din mecanismul 2%, astfel încât doar ONG-urile active în domenii prioritare ale societății să poată accesa acest suport. În acest moment, nu există un sistem de monitorizare ONG-urilor care accesează aceste sume așa cum finanțatorii impun reguli de acces la liniile de finanțare pe care le gestionează (ex. organizația să nu fi fost implicată în gestionarea frauduloasă a fondurilor în trecut etc.). Pe lângă acest tip de reguli, ar trebui să existe un mecanism de verificare a modului în care sunt utilizate aceste sume.

Finanțarea din fonduri publice a unui sistem de dezvoltare organizațională destinat ONG-urilor nou-înființate sau fără experiență. Programele de finanțare ar trebui să se bazeze pe un transfer masiv de expertiză adaptată nevoilor acestora organizațiilor care implementează proiectele. Asistența tehnică ar trebui să fie furnizată având la bază o bună cunoaștere a contextului implementării proiectului și a resurselor care pot fi mobilizate pentru a asigura sustenabilitatea proiectului. De altfel, proiectele din domeniul social cu rezultate și impact semnificative au avut o componentă de diagnoză a contextului. În cazul FSE, asumarea doar a atribuțiilor de control al unităților de management a creat dificultăți în comunicarea cu organizațiile care implementează proiecte și chiar a generat blocaje în activitatea acestora din cauza deciziilor contradictorii adoptate la nivelul unităților de management. Un

model interesant poate fi The Social Assistance Fund (SAF) în Lituania care are responsabilități de evaluare calitativă a serviciilor de asistență socială, diseminare de informație, furnizarea de asistență tehnică și de formare, asigurarea de finanțare pentru proiecte de asistență socială implementate de către instituțiile publice. Rolul de finanțator este semnificativ având în vedere că SAF administrează aproximativ un sfert din fondurile publice destinate asistenței sociale. The Social Assistance Fund (SAF) este o instituție publică centrală care are ca domenii finanțarea și susținerea furnizorilor de servicii sociale, evaluarea calitativă a acestora și asigurarea de formare și asistență tehnică. Un alt instrument important este The Equalization Fund care redistribuie resurse financiare către localitățile sărace, prin utilizarea unui set de criterii care avantajează comunitățile cu pondere ridicată în total populație a numărului de copii. Chiar dacă există o serie de deficiențe semnalate de către specialiștii din sistem cu privire la eficiența celor două instrumente (Loza, Zane; Aasland Aadne, 2002) modelul instituțional are potențialul de a asigura un echilibru în dezvoltarea serviciilor sociale.

Încurajarea dezvoltării activităților de economie socială ar trebui sprijinită prin:

Măsuri dedicate de suport fiscal dimensionate direct proporționale cu volumul resurselor direcționate pentru sprijinirea proiectelor / programelor de suport pentru grupurile vulnerabile. Actualul sistem fiscal nu diferențiază suficient modul în care este gestionată activitatea economică la nivelul ONG-urilor. Este necesar ca în cazul în care ONG-ul are activități de economie socială care implică persoane care aparțin grupurilor dezavantajate să fie acordate stimulente financiare pentru integrarea în muncă a acestora sau pentru reducerea poverii impozitării. Astfel de forme de suport ar da recunoaștere impactului pe care în generează astfel de activități de economie socială și ar încuraja acest mod de abordare a economiei sociale centrată pe includerea grupurilor sociale dezavantajate. În acest caz este necesară distincția clară între activitatea economică realizată cu personal experimentat și competențe în domeniu și persoane pentru care se încearcă

inclusiunea pe piața muncii. În cel de-al doilea caz, ONG-ul are un dezavantaj net care ar trebui compensat cu măsuri fiscale.

Identificarea tuturor formelor de sprijin fiscal existente pentru reglementarea activităților economice de către ONG-uri și armonizarea acestora. Miza principală a unei legi cadru pentru economia socială este, fără îndoială, potențialul set de facilități fiscale sau de altă natură care pot fi acordate pentru a sprijini dezvoltarea activităților de economie socială. Însă, experiența anterioară în reglementarea cadru a unor servicii de asistență socială arată că o lege cadru implică armonizarea actelor normative anterioare care sunt corelate. Dificultatea intervine în cazul legilor organice (ex. codul fiscal) pentru modificarea cărora sunt necesare eforturi semnificative pe termen lung. Spre exemplu, în cazul serviciilor pentru persoanele victime ale traficului de persoane a fost adoptată o lege cadru, apreciată ca fiind modernă, au fost semnalate o serie de deficiențe generate fie lipsa corelației între legislația principală și conexă, fie de lipsa mecanismelor concrete de aplicare a prevederilor legislative. Un astfel de risc este posibil și în domeniul economiei sociale, în lipsa unei evaluări a formelor de suport existente. O dată identificate, poate fi evaluată utilitatea acestora și realizată ajustarea în scopul eficientizării și armonizării. Studiile anterioare confirmă faptul că legislația actuală conține prevederi favorabile domeniului economiei sociale dar care nu sunt suficient utilizate sau nu au fost create mecanismele pentru a fi aplicate.

Clasificarea activitățile economice care implică angajarea persoanelor aparținând grupurilor sociale dezavantajate ca servicii sociale în condițiile reinvestirii sumelor obținute în dezvoltarea activității respective sau dacă veniturile sunt utilizate pentru finanțarea activităților sociale. Este esențial ca activitățile economice de acest tip să fie susținute consistent, nu doar din perspectiva meritului generării unui impact social semnificativ, ci pentru a le menține viabilitatea economică. O astfel de activitate economică este clar dezavantajată în comparație cu o activitate economică centrată pe profit, de aceea este necesară susținerea financiară sau de alt tip pentru a-i asigura competitivitatea. Principalul argument este dat de

structura costurilor. În cazul unei activități economice orientate pe profit, selecția personalului este orientată către reducerea costurilor de instruire (este motivul pentru care se cer competențe certificate și, de cele mai multe ori, experiență anterioară) în vreme ce în cazul activității economice orientată pe integrare pe piața muncii costurile pentru instruire sunt semnificative.

Subvenții care să permită furnizorului de servicii sociale să mențină activitatea generatoare de profit ca un mijloc de suport pentru grupurile vulnerabile. În cazul utilizării sumelor pentru finanțarea de servicii sociale (ex. profitul unui atelier de reparații echipamente de protecție unde sunt angajate persoane cu handicap este redirecționat către asigurarea resurselor pentru un centru de zi destinat copiilor dezavantajați social) este necesară susținerea / încurajarea acestor forme de transfer. Un exemplu este practică unor companii care asigură o contribuție suplimentară la sumele atrase în cadrul unor campanii de donații (de regulă, prin dublarea sumei). Un astfel de model ar încuraja reorientarea resurselor nu doar în cazul ONG-urilor ci și a celorlalte structuri de economie socială (în special COOP).

Taxarea diferențiată a muncii în cazul beneficiarilor de servicii sociale / persoanelor care aparțin grupurilor sociale vulnerabile și care sunt implicate în activitățile de economie socială. Costurile asociate unui loc de muncă sunt printre cele mai mari din Europa în cazul României, din cauza nivelului contribuțiilor la fondurile de asigurări sociale. Este unul din motivele pentru care inițierea de activități de economie socială poate fi descurajată. Subvenționarea sau taxarea diferențiată a angajaților din domeniul întreprinderilor sociale ar reduce efortul structurii de economie socială și ar lăsa disponibile resurse pentru a fi utilizate la dezvoltarea activității economice. Există astfel de facilități pentru șomerii în vârstă de 45 ani, pentru șomerii întreținători unici de familie, persoane cu handicap etc., încă aplicarea neunitară a prevederilor face dificilă accesarea acestor forme de suport.

Crearea unei structuri reprezentative la nivelul ONG-urilor care să monitorizeze accesarea facilităților pentru dezvoltarea activităților de economie socială în scopul descurajării abuzurilor. Crearea unei structuri de reprezentare, cu

rol inclusiv în monitorizarea implementării măsurilor de suport pentru economia socială, ar facilita feedback-ul către autoritățile publice. De asemenea, astfel de structuri ar identifica mai rapid eventualele abuzuri ale utilizării unor astfel de măsuri și ar preveni renunțarea la aceste facilități din cauza slabei eficiențe. Structura de reprezentare ar mai avea și rolul de a colecta, sintetiza și promova propunerile legislative din domeniul economiei sociale. Astfel de structuri federative există în domeniul ONG, însă sunt caracterizate de apartenența unor membri cu un anumit domeniu de activitate și, mai ales, de reducerea influenței și a capacității de reprezentare. În domeniul economiei sociale putem remarca încercarea de poziționare și polarizare a influenței unor organizații care au expertiză specifică, însă divizarea este încă suficient de accentuată pentru a estima ca reduse șansele de conturare a unei structuri de reprezentare cu legitimitate.

III.3. Societățile cooperative de gradul 1

Analizăm în continuare societățile cooperative de gradul 1 reglementate conform Legii 1/2005 privind organizarea și funcționarea cooperației. Din ansamblul entităților de ES, acestea reprezintă singurele pentru care a fost adoptat în anul 2003 un Statut European al Cooperativelor. Tot în direcția recunoașterii aportului pe care îl au la dezvoltarea economică la nivel național, subliniem faptul că anul 2012 este recunoscut de către Organizația Internațională a Națiunilor Unite drept Anul Cooperăției. Cu această ocazie, atât la nivel internațional cât și la nivel național au fost organizate o serie de manifestări specifice.

Societatea cooperativă este o asociație autonomă de persoane fizice și / sau juridice, după caz, constituită pe baza consimțământului liber exprimat de acestea, cu scopul promovării intereselor economice, sociale și culturale ale membrilor cooperatori, fiind deținută în comun și controlată democratic de către membrii săi, în

conformitate cu principiile cooperatiste³. Ca agent economic, societățile cooperative intră în categoria celor cu capital privat.

În România, se poate vorbi despre o tradiție veche a cooperăției. Primele societăți cooperatiste au apărut în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea (Barbu, 1996). În perioada comunistă, sectorul cooperatist a continuat să se extindă ca număr de membri și amploare a activității economice, însă în cadrul unei economii de comandă. După Revoluția din 1989, societățile cooperatiste și-au redobândit caracterul independent în raport cu autoritățile de stat (Crișan, 2010).

Cadrul legal de funcționare a cunoscut schimbări în 1990, 1996 și, cel mai recent, în 2005. Cu toate că legea în vigoare la momentul elaborării prezentei lucrări (1/2005) permite practic funcționarea oricărei forme de societate cooperativă, de departe cele mai numeroase sunt cooperativele meșteșugărești și cele de consum. Criteriul de clasificare este domeniul principal de activitate. Faptul apare ca firesc având în vedere că procesul legislativ a pornit de la societățile cooperative existente deja. Astfel, societățile cooperative meșteșugărești desfășoară activități de producție, comerț, prestări servicii, fiind întâlnite aproape exclusiv în mediul urban. Societățile cooperative de consum sunt preponderente în mediul rural, având activități de comerț. Diviziunea aceasta își are originea la mijlocul secolului al XX-lea, cooperativele de consum fiind concepute pentru comerțul rural și valorificarea producției cooperativelor agricole.

Legislația privind restituirea terenurilor și imobilelor naționalizate de regimul comunist, începând cu legea 112/1995 a avut o serie de efecte negative asupra cooperăției (Stănilă, 2011, pp. 49-50):

- reducerea masivă, spre dispariție, a cooperativelor agricole de producție;
- situația juridică incertă a patrimoniului cooperăției, având drept rezultate blocarea activității și decapitalizare prin plata de despăgubiri către foștii

³ Art. 7 din Legea 1/2005 privind organizarea și funcționarea cooperăției

proprietari, cu efecte negative asupra circuitului de producție și a profiturilor și rezultând în restrângerea activității;

- pierderea unor locuri de muncă;
- pierderea contractelor cu partenerii tradiționali de înainte de 1989.

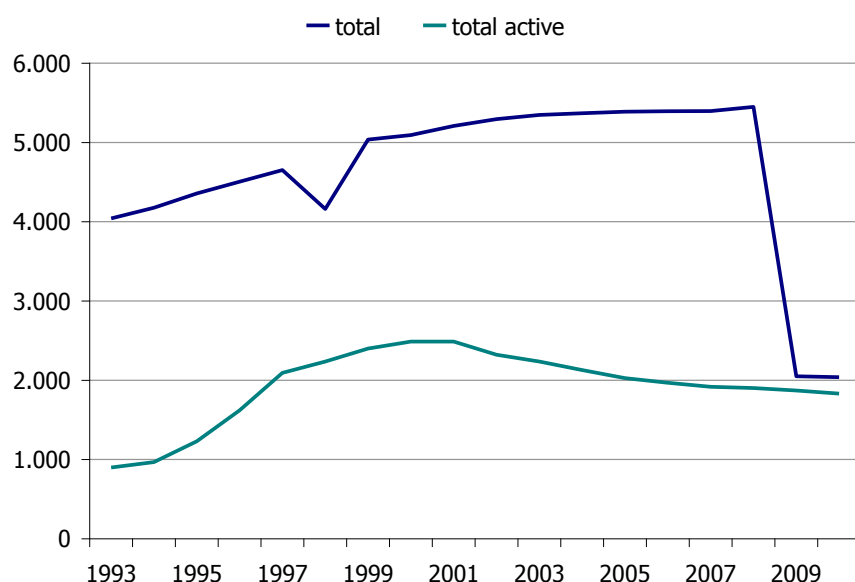
Una dintre componentele cercetării *Integrat – resurse pentru femeile și grupurile Roma excluse social* a vizat percepțiile reprezentanților entităților de economie socială din regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud Est asupra cadrului instituțional și legislativ existent (Cace și Stănescu, 2011, 57-68). În privința legii 1/2005, opinia majoritară a respondenților din societățile cooperative a fost că a avut un impact major asupra activității lor. Principalul impact a fost asupra organizării. Aspectele mai degrabă pozitive sunt cele referitoare la clarificarea dreptului de proprietate asupra patrimoniului, „a oprit anumite categorii să pună mâna pe bunurile cooperativei” și a raporturilor interne de putere din cadrul cooperativei, „nu poate fi preluat controlul de către o singură parte”. Alți respondenți au menționat descentralizarea, respectiv libertatea deciziei de afiliere la UCECOM. De altfel, gradul de afiliere la organizațiile reprezentative la nivel național a scăzut după intrarea în vigoare a legii 1/2005. Conform bazei de date a cercetării Integrat, 63% din societățile cooperative din regiunea de dezvoltare Sud Est și 76% dintre cele din regiunea de dezvoltare București-Ilfov erau afiliate uniunilor naționale (Mihalache, 2011). În fine, alte aspecte pozitive menționate au inclus: o mai bună reprezentare a intereselor, autonomia de decizie, flexibilitatea, reprezentarea mai bună față de autoritățile publice.

Pe de altă parte, opiniile negative vizează în principal tot problema proprietății terenurilor și imobilelor: „din proprietari în grup am devenit chiriași în propria casă”, „întâmpinăm probleme când se fac cărțile funciare”, „chiriile sunt mari”. În ceea ce privește inserția grupurilor vulnerabile, cei mai mulți dintre managerii societăților cooperative consideră că legislația în vigoare în perioada în care s-a desfășurat cercetarea – primăvara anului 2011 – sprijină în cea mai mare

măsură persoanele cu handicap și într-o mică măsură alte grupuri vulnerabile, precum beneficiarii de venit minim garantat, persoanele eliberate din detenție, persoanele de etnie romă sau tinerii proveniți din centrele de plasament.

Pentru membrii cooperatori, se poate vorbi despre un anumit sentiment de izolare sau ignorare de către factorii de decizie. Cel puțin pentru respondenții din societățile cooperative din regiunile de dezvoltare București – Ilfov și Sud Est, răspunsul la întrebarea dacă au primit suport de la instituțiile publice centrale sau locale a întrunit un nivel de consens: aproape 90% au răspuns negativ (Căce și Stănescu, 2011). În același timp, așteptările privind cine ar trebui să ajute sectorul cooperatist se îndreaptă majoritar spre Guvern (70%) și uniunile naționale (69%). 78% dintre societățile cooperative investigate doresc scutiri de la plata impozitelor și taxelor, 71% acordarea unor facilități fiscale pentru locuri de muncă, peste 70% și-ar dori consultanță tehnică pentru accesarea de fonduri europene, iar 64% cred că prin acordarea de subvenții poate fi stimulat sectorul cooperatist (Mihalache, 2011).

Grafic 1. Numărul total de societăți cooperative din România

Sursa: Anuarul Statistic al României 2002-2012

Numărul de societăți cooperative din România a cunoscut o dinamică interesantă în ultimele două decenii. În anii '90, numărul de societăți cooperative a crescut prin divizarea celor existente, cu excepția unui recul în anii de criză economică 1997-1998. În anii 2000, numărul total de societăți înregistrate a continuat să crească în aceeași manieră până în 2008. Spre exemplu, peste 60% dintre societățile cooperative intrate în eșantionul cercetării *Integrat*, desfășurată în 2011 pe regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est, au fost înființate după 1990 (Mihalache, 2011).

Pe de altă parte, numărul societăților active, care depun bilanț și desfășoară activitatea economică reală, este într-un declin lent de la începutul anilor 2000. Din cauza crizei economice ce a debutat la finele deceniului trecut multe societăți inactive au fost lichidate, astfel încât în anul 2010 numărul celor înregistrate era de 2.038, iar al celor active de 1.832 de tip 1 și 2 (cele de tip 2 pot grupa mai multe de tip 1). Dintre cele 1.871 de societăți active în 2009, 789 erau meșteșugărești, 894 de consum, iar restul de 189 de alte categorii. Conform datelor din ancheta pe bază de chestionar efectuată de către FDSC și INS pentru Atlasul Economiei Sociale (2011) pe un eșantion de organizații din domeniul economiei sociale care au depus bilanț contabil între 2000-2009, cooperația meșteșugărească are o acoperire exclusiv urbană, în timp ce marea majoritate (74%) a societăților cooperative de consum se regăsesc în mediul rural.

În privința situației economice a cooperației, veniturile totale ale celor 1.783 de societăți cooperative meșteșugărești și de consum de mai sus au depășit 760 milioane, respectiv 591 milioane lei, ajungând la o valoare totală de 1,35 miliarde lei la finele anului 2009, conform datelor din Atlasul Economiei Sociale. Raportat la întreaga economie, reprezintă echivalentul a 0,3% din PIB, valoare constantă chiar și în cazul veniturilor ușor mai ridicate din perioada pre-criză. Circa 60% dintre societățile cooperative meșteșugărești și aproape trei pătrimi dintre cele de consum au încheiat anul fiscal 2009 cu profit.

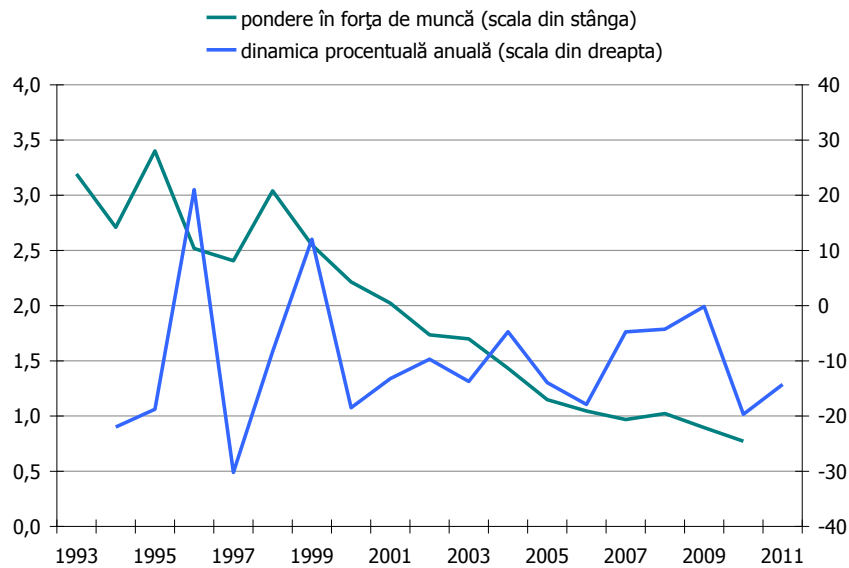
Efectele crizei economice care a debutat în România la finele anului 2008 și începutul anului 2009 au fost evidențiate și în cercetarea Integrat (Mihalache, 2011). Profitul cooperativelor de consum a scăzut cu o treime, iar al cooperativelor meșteșugărești cu peste 50%. Pe fondul scăderii semnificative a cifrei de afaceri, supraviețuirea a devenit cuvântul de ordine pentru multe societăți cooperative. „Trebuie să rezistăm pe metereze (...), să supraviețuim!” (Tulcea, societate cooperativă meșteșugărească). „Criza ne-a afectat negativ tare de tot, pentru că producția la ce mai aveam a scăzut enorm. De exemplu, cooperativa de mobilă nu mai produce mobilă deloc. (...) Toți au intrat în șomaj.” (Galați, societate cooperativă meșteșugărească).

Principalele surse de venituri sunt producția (confecții, materiale textile, confecții metalice), prestările de servicii (croitorie, reparații auto, coafură, frizerie), comerțul și închirieri spații în cazul societăților meșteșugărești, respectiv comerțul și închirierile de spații pentru cooperativele de consum. Cheltuielile de personal au o pondere diferită, în funcție de specificul activității. Pentru cooperativele meșteșugărești, axate pe producție și prestări servicii, ponderea acestora era de 52% în 2009. Pe de altă parte, pentru cooperativele de consum, care desfășoară preponderent activități de comerț direct sau prin locații de gestiune, precum și închirieri de spații comerciale, ponderea cheltuielilor cu personalul nu depășea 20% din total cheltuieli.

Spre deosebire de numărul de societăți, numărul de salariați din sectorul cooperatist oferă o bună imagine asupra declinului acestuia în ultimii 20 de ani. De la peste 220.000 de salariați la începutul anilor 90, efectivul acestora a scăzut la circa 33.000 în 2011. dintre aceștia, circa trei pătrimi activează în cooperația meșteșugărească. Declinul sectorului cooperatist apare și mai relevant în termeni relativi. De la peste 3% din totalul salariaților s-a ajuns la sub 0,8% la finele anului 2011. Inversarea acestei tendințe reprezintă o provocare privind viabilitatea pe termen lung a sectorului cooperatist în România. Cu toate acestea, sectorul cooperatist reprezintă o parte semnificativă a ocupării din sectorul economiei sociale.

Conform rezultatelor analizei pe piața forței de muncă din cadrul cercetării Integrat, în acest sector activau puțin peste 2% din totalul salariaților din România în prima parte a anului 2011 (Stănescu, 2011a).

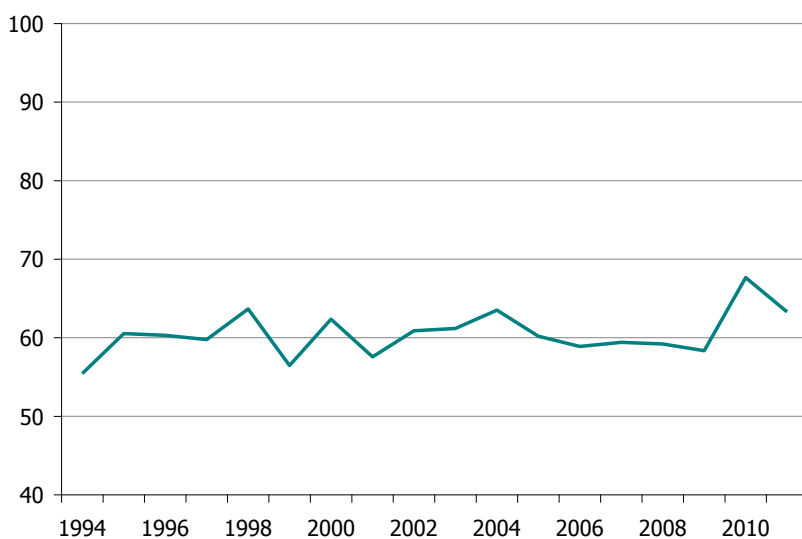
Grafic 2. Dinamica numărului de salariați din sectorul cooperatist

Sursa: Tempo, Institutul Național de Statistică

Nivelul mediu al salariului din cooperatie este semnificativ sub valoarea salariului mediu net național. În 2011, salariul mediu net lunar în cooperatie a atins 914 lei, comparativ cu 1.444 lei la nivel național.

Grafic 3. Dinamica salariului mediu net din sectorul cooperatist
(salariul mediu net la nivel național = 100)

Sursa: Tempo, Institutul Național de Statistică

Una dintre temele de cercetare ale proiectului integrat a căutat să surprindă în ce măsură cooperația investește surplusul rezultat din activitatea economică în protecția socială a membrilor aflați în situații de dificultate (Alexandrescu, 2011). Mai puțin de 40% dintre societățile cooperative care au făcut parte din eșantionul cercetării Integrat au oferit sau încă mai ofereau ajutoare persoanelor aflate în nevoie. Cel mai adesea, acestea sunt oferite numai membrilor și familiilor acestora. Cel mai frecvent întâlnit este ajutorul de înmormântare, urmat de ajutoarele de urgență unice și de cele destinate plății unor intervenții chirurgicale ori stomatologice. Același aspect a reieșit și din partea calitativă a cercetării Proactiv (Stănescu, 2011b).

Cauzele declinului sectorului cooperatist ca număr de membri și amploare a activității relativ față de întreaga economie sunt multiple (Stănescu, 2011b):

- tehnologia, respectiv intrarea în competiție cu produsele de masă, precum cele de lohn, mai ieftine în comparație cu producția la comandă, care are un nivel ridicat de prelucrare și, drept consecință, un cost mai crescut al mâinii de lucru;

- regimul fiscal, prin care au apărut o serie de costuri pe care cooperatiștii nu le mai puteau susține din veniturile curente;
- decapitalizarea, de obicei printr-un management defectuos manifestat prin vânzarea de active, costurile retrocedării proprietăților, lipsa investițiilor și redistribuire în loc de reinvestirea profitului.

III.4. Casele de ajutor reciproc ale salariaților și ale pensionarilor

III.4.1. Situația generală

Casele de ajutor reciproc (CAR-urile), ocupă poziția centrală alături de cooperative și ONG-uri, între principalele entități cu activități în sectorul economiei sociale. Conform datelor INS, sectorul caselor de ajutor reciproc însuma 3100 de astfel de organizații la nivelul anului 2009, marea majorita fiind entități adresate salariaților, în timp ce 139 dintre acestea reprezentau case de ajutor reciproc ale pensionarilor⁴ (FDSC, 2011). În același timp, numărul total de membrii al acestor organizații depășea 2,5 milioane de persoane, iar numărul total de salariați era situat peste pragul de 20 000 de persoane (FDSC, 2011). În cadrul entităților de economie socială, CAR-urile se particularizează prin printr-un nivel ridicat al activelor (aproximativ o treime din totalul activelor înregistrate de entitățile din sector), număr ridicat de membrii și nivel al veniturilor semnificativ (aproximativ un sfert din totalul înregistrat de entitățile de economie socială), conform datelor raportate de INS (FDSC, 2011).

Din punct de vedere istoric, în România, activitatea caselor de ajutor reciproc datează din partea a doua a secolului al XIX-lea, când odată cu începuturile dezvoltării sectorului economic secundar, CAR-urile au apărut ca răspuns la nevoia de acces la împrumuturi ieftine a lucrătorilor din unitățile economice active. Astfel, dezvoltarea caselor de ajutor reciproc a însoțit dezvoltarea industrială a țării, fiind din acest punct de vedere un rezultat al transformărilor economice moderne. În perioada comunistă, numărul de case de ajutor reciproc active, precum și numărul membrilor acestora, au cunoscut o creștere exponențială în contextual proceselor de urbanizare și industrializare a țării. Practic, pentru populație, în perioada amintită,

⁴ La nivel național, CARP-urile aveau în 2010 peste 1,6 milioane de membrii⁴, ceea ce reprezenta peste o treime din numărul total al pensionarilor înregistrați.

CAR-urile reprezentau sursa instituțională cea mai facilă din care puteau fi împrumutate sume de bani.

După 1990, odată cu dezvoltarea sectorului bancar, activitatea caselor de ajutor reciproc s-a redus simțitor, acestea continuând totuși să reprezinte o sursă majoră de creditare pentru pensionarii și salariații cu venituri reduse, categorii sociale care, de cele mai multe ori, întâmpină probleme în accesarea creditelor oferite de băncile comerciale. Din acest punct de vedere, activitatea CAR-urilor în România pare a se fi axată pe susținerea, prin acordarea de împrumuturi în cuantumuri reduse, a unor categorii de populație pentru care accesul la creditele bancare este foarte dificil, sau se poate realiza numai la costuri foarte ridicate, jucând astfel un important rol social pentru categoriile de populație aflate în risc de excluziune financiară (tabelul 1). Pe această bază, putem considera că activitățile desfășurate de către casele de ajutor reciproc vin în completarea pachetului de servicii oferite de către sistemul bancar, contribuind astfel la reducerea problemelor referitoare la accesul dificil la creditare pe care le întâmpină persoanele din categoriile cu venituri reduse.

Tabel 1. Distincția case de ajutor reciproc – bănci comerciale din perspectiva beneficiarilor/clientilor persoane fizice

	Case de ajutor reciproc	Bănci comerciale
Condiții de accesare	Salariați, pensionari, beneficiari de ajutor social afiliați sau membrii ai familiilor acestora C.A.R.- lui. Pentru a accesa un credit doritorii trebuie mai întâi să devină membrii ai organizației și să participe la capitalul social	Salariați sau pensionari.
Durată credit	Credite pe durată scurtă (maxim 3	Posibilitatea de a stabili

	Case de ajutor reciproc	Bănci comerciale
	ani, în cele mai multe cazuri 1-2 ani)	durata creditului în funcție de preferințele clientului și de veniturile sale
Sumă împrumutată	Micro-credite, plafoante la un nivel maxim	Paletă largă de credite, neplafonate.
Cost credit	Redus. Cea mai redusă rată a dobânzii dintre toate formele de creditare echivalente existente pe piață	Variază în funcție de o serie de factori precum politica bancii, bonitatea clientului sau tipul creditului accesat.
Alte servicii asigurate în afara celor privind creditarea	Multe dintre C.A.R.P-uri organizează servicii socio-sanitare conexe pentru membrii	Nu

La nivel de încadrare conceptuală, casele de ajutor reciproc sunt considerate ca reprezentând organizații mutuale, caracterizate prin asocierea voluntară a unor persoane în vederea atingerii unui scop comun și care au la baza activităților principiul solidarității între membrii (Stănilă, Căce, Preoteasa, 2011). Comisia Europeană, definește întreprinderea mutuală ca reprezentând "o asociere autonomă de persoane (fizice sau juridice) care se unesc voluntar, având drept scop principal satisfacerea nevoilor lor comune, și nu obținerea de profit sau furnizarea unui randament al capitalului. Ea este condusă conform principiilor solidarității dintre membri, aceștia participând la conducerea colectivă" (Comisia Europeană, apud. Stănilă, Căce, Preoteasa, 2011, 13).

În baza specificului și al activităților întreprinse, casele de ajutor reciproc furnizează, în principal, trei tipuri de beneficii membrilor: *împrumuturi, ajutoare*

pentru situații de urgență și ajutoare nerambursabile. Acordarea de împrumuturi cu dobândă redusă reprezintă principalul obiect de activitate al entităților de profil. În unele cazuri, precum este exemplul unora dintre casele de ajutor reciproc ale pensionarilor, se oferă membrilor, pe lângă împrumuturi, și beneficii sub forma unor servicii socio-medicale, fapt ce apropie și mai mult activitatea acestora de semnificația conceptului de economie socială.

Chiar dacă pentru perioada ultimilor ani numărul CAR-urilor active, care au făcut dovada acestui lucru prin raportarea bilanțului, a înregistrat o creștere semnificativă, de la 480 de unități în anul 2000, la aproape 900 în 2009 (FDSC, 2011). Situația înregistrată la nivel național subliniază faptul că după 1990 activitatea CAR-urilor a intrat pe o pantă descendentă, accentuată odată cu extinderea creditului bancar după anul 2000. În acest context, evoluția entităților de acest tip este puternic conectată contextului economic general, descris prin coordonatele vieții economice și activitatea instituțiilor de credit din sistemul bancar, precum și prevederilor formale ce compun legislația cu implicație asupra activității caselor de ajutor reciproc. Pe această bază, dezvoltarea activităților de economie socială derulate de CAR-uri, dincolo de obiectivul standard privind acordarea de împrumuturi cu dobândă avantajoasă, nu se poate realiza decât prin transformarea cadrului legal actual, care să faciliteze dezvoltarea serviciilor conexe pentru membrii. Din această perspectivă, putem considera că locul caselor de ajutor reciproc în contextul discuțiilor privind dezvoltarea sectorului economiei sociale face trimitere la rolul acestora în reducerea excluziunii financiare a grupurilor defavorizate și la potențialul de dezvoltare a serviciilor conexe pentru membri, în special de forma socio-sanitară.

III.4.2. Casele de ajutor reciproc ale salariaților

Principalul act normativ care reglementează activitatea caselor de ajutor reciproc ale salariaților (CARS), legea 122/1996, definește acestea entități ca reprezentând "asociații fără scop patrimonial, organizare pe baza liberului

consimțământ al salariaților, în vederea sprijinirii și întrajutorării financiare a membrilor lor” (L. 122/1996 privind regimul juridic al caselor de ajutor reciproc ale salariaților și al uniunilor acestora, art. 1). Primele case de ajutor reciproc ale salariaților datează de mai mult de 100 de ani, rădăcinile entităților de acest tip trebuind căutate în perioada de începuturi a dezvoltării statului modern, când dezvoltarea activităților manufacturiere și a sectorului public au dus la afirmarea unei categorii sociale relativ-numeroase de salariați. Prima entitate de acest tip a fost înființată la Bravoș în anul 1846 (Stănilă, Cace, Preoteasa, 2011).

Momentul de maximă dezvoltare a activităților întreprinse de C.A.R.S.-uri a fost atins în perioada comunistă, când în virtutea exploziei numărului de salariați și a lipsei alternativelor privind accesarea de împrumuturi din surse instituționale, activitatea acestor organizații a cunoscut o dezvoltare exponențială. Un moment de maximă relevanță pentru dezvoltarea ulterioară a sectorului caselor de ajutor reciproc a fost marcat de adoptarea Decretului 358/1949 prin care se reglementa organizarea de CAR-uri pe lângă sindicate, precum și scutirea acestor entități de orice formă de impozit sau orice tip de taxă (Ministerul Muncii, 2010). Prin același act normativ, statul comunist a desființat toate CAR-urile existente la acel moment, confiscând totodată patrimoniul acestora care a fost transferat către Conferința Generală a Muncii (Decretul 358/1949, apud. Stănilă, Cace, Preoteasă, 2011). Practic, prin această demers, s-a produs preluarea activelor caselor de ajutor reciproc existente, urmată de organizarea acestor entități doar ca structuri afiliate sindicatelor. Prin decretul din 1949 autonomia CAR-urilor a fost grav afectată, aceste entități devenind structuri ce orbitează în jurul asociațiilor de muncitori.

Conform legislației actuale, pentru înființarea unei case de ajutor reciproc este nevoie de un număr minim de 30 de membri care să contribuie la constituirea capitalului social și la alegerea forurilor de conducere ale organizației. Odată ce aceste condiții au fost atinse, CAR-ul poate trece la desfășurarea activităților specifice, și anume acordarea de credite către membrii. De regulă, sumele de bani pe

care un membru le poate împrumuta reprezintă de 3-5 ori cuantumul fondurilor prin care acesta a contribuit la fondul social al CAR-ului.

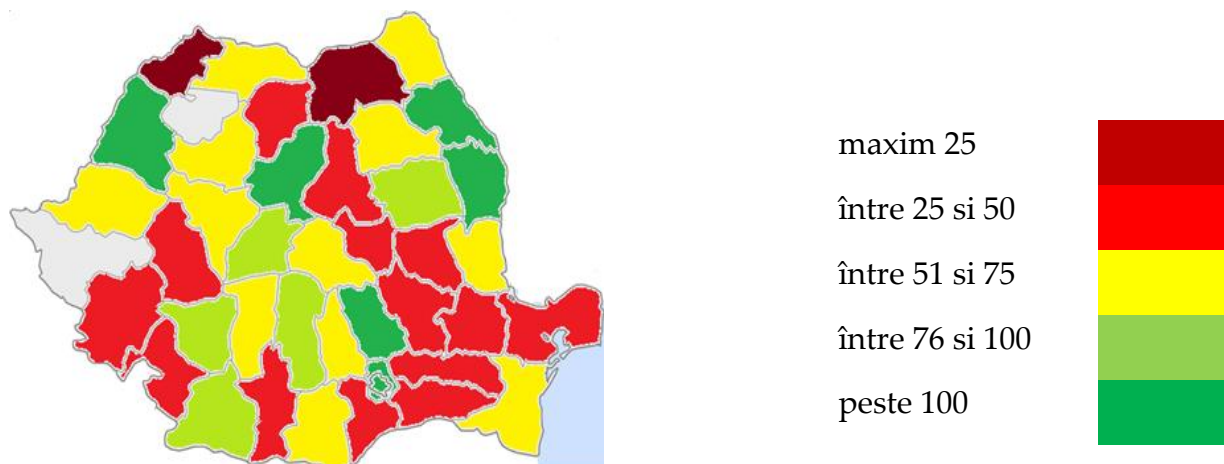
Din punct de vedere al formei de organizare, casele de ajutor reciproc ale salariaților se pot afilia unor uniuni teritoriale, având în același timp, Uniunea Națională a Caselor de Ajutor Reciproc ale Salariaților din România (UNCARSR), ca entitate de reprezentare la nivel național. Uniunea Națională datează de peste 100 de ani și are menirea de a organiza și reprezenta interesele CARS-urilor în relația cu terții. În momentul de față, UNCARSR are afiliate 39 de uniuni județene ale casele de ajutor reciproc ale salariaților (fac excepție doar județele Timiș și Satu-Mare), care, la rândul lor, reunesc peste 2300 de CAR-uri. Principalele activități derulate de Uniunea Națională a Caselor de Ajutor Reciproc ale Salariaților, în conformitate cu obiectivele asumate de către acest organism, sunt reprezentate de:

- Protejarea, prezentarea, susținerea și apărarea intereselor CAR-urilor în raport cu instituțiile statului, cu instituțiile financiare, precum și cu celelalte tipuri de organizații care stabilesc relații contractual cu acestea;
- Supravegherea sistemului financiar al CAR-urilor, în conformitate cu prevederile Legii 122/1996, prin reglementarea și supervizarea activității entităților afiliate;
- Centralizarea datelor privind activitatea financiară a CAR-urilor și raportarea acestora către Ministerul de Finanțe;
- Protejarea sumelor depuse de către membrii prin controlul respectării standardelor financiare;
- Elaborează reglementări și proceduri ce stau la baza desfășurării activităților specifice caselor de ajutor reciproc ale salariaților;
- Asigură promovarea sistemului caselor de ajutor reciproc ale salariaților;
- Contribuie la menținerea echilibrului financiar al CAR-urilor prin acordarea de împrumuturi către entitățile afiliate;
- Constituie, în caz de nevoie, organismul de executori CAR

Sursă: Uniunea Națională a Caselor de Ajutor Reciproc ale Salariaților
www.uncar.ro (22.10.2012)

Distribuția județeană a CARS-urilor afiliate Uniunii Naționale arată că în București, Bihor, Mureș, Prahova, Iași Vaslui sunt înregistrate cele mai multe unități de acest tip (peste 100), în timp ce în județele Satu Mare și Suceava sunt consemnate mai puțin de 25 de asemenea entități (graficul 1). Pe de altă parte, în județele din sud-estul țării există cele mai puține case de ajutor reciproc ale salariaților. Constatăm, pe de-o parte că se înregistrează o aproximativă simetrie între intensitatea activității economice și numărul agenților economici de dimensiuni medii și marii existenți la nivel județean, pe de-o parte, și numărul caselor de ajutor reciproc ale salariaților aflate în evidență, pe de altă parte. Astfel, cu doar câteva excepții⁵, în județele cu activitate economic mai ridicată se consemnează și cele mai multe CARS-uri, în timp ce, de cealaltă parte, în județele mai sărace numărul acestor unități este redus.

Grafic 4. Distribuția pe județe a numărului de CARS afiliate UNCARSR⁶

Sursă: Prelucrarea după datele furnizate de Uniunea Națională a Caselor de Ajutor Reciproc ale Salariaților www.uncar.ro (22.10.2012)

⁵ În această categorie am putea menționa cazul județelor Vaslui, Botoșani și Teleorman, unde numărul destul de mare de CAR-uri înregistrate, chiar dacă cele mai multe nu mai sunt active, își are originile în perioada comunistă. Entitățile în cauză fiind cele ce au supraviețuit după 1990, fie și doar pentru primii ani ai perioadei

⁶ Datele UNCARSR disponibile de pe site-ul organizației prezintă situații atipice pentru județele Timiș și Sălaj, în sensul că în cazul acestora nu este menționată activitatea niciunui CARSR afiliat.

III.4.3. Casele de ajutor reciproc ale pensionarilor

Casele de ajutor reciproc ale pensionarilor (CARP) funcționează în baza legii 540/2002 și reprezintă *"organizații cu caracter civil, persoane juridice de drept privat cu caracter nepatrimonial, apolitice, cu scop de caritate, de întrajutorare mutuală și de asistență socială"* (L.540/2001, art.1). Conform prevederilor formale, CARP-urile se pot constitui prin asocierea liberă a următoarelor categorii de persoane: pensionari, beneficiari de ajutor social, precum și membrii ai familiei acestora (soț, soție, sau copii aflați în imposibilitate de muncă ca urmare a unui handicap). În mod concret însă, cei mai mulți dintre membrii acestor organizații sunt pensionari.

Între obiectivele acestui tip de case de ajutor reciproc, se numără, pe lângă acordarea de împrumuturi și ajutoare nerambursabile și desfășurarea unor activități precum: organizarea unor diverse activități culturale și de agrement; prestarea unor servicii către beneficiari; înființarea de magazine care oferă produse la prețuri avantajoase pentru membrii, înființarea unor ateliere sau centre de reparații; asigurarea serviciilor funerare pentru membrii care decedează (L. 520/2002, art. 8). Pe baza acestor activități, CARP-urile prezintă o mai mare implicare în rezolvarea unora dintre problemele sociale ale membrilor proprii, în comparație cu cealaltă formă analizată (CARS). Astfel, în virtutea acestei caracteristici, casele de ajutor reciproc ale pensionarilor joacă un rol activ în sprijinirea membrilor chiar și dincolo de activitățile obișnuite de creditare.

Primele CARP-uri au apărut la începutul secolului XX, organizându-se ca entități adresate persoanelor retrase din activitatea lucrativă. Acestea au cunoscut, asemenea organizațiilor similare adresate salariaților, o dezvoltare exponențială în perioada comunistă, odată cu sporirea numărului de persoane ce puteau să adere la respectivele forme de asociere, pe baza statutului ocupațional. În perioada comunistă, un moment important în desfășurarea activității CAPR-urilor a fost

reprezentat de adoptarea Legii nr. 13/1972, care definea cadrul general de funcționare al acestor organizații (Stănilă, Cace, Preoteasa, 2011). Legea din 1972 venea să completeze decretul nr. 204/1951, adăugând noi prevederi în ceea ce privește condițiile și modalitățile de înființare a caselor de ajutor reciproc ale pensionarilor, stabilirea organismelor de conducere și a modului în care aceste organizații erau manageriate, precum și a relației dintre entități și terți.

După 1990, CARP-urile s-au păstrat active și puternice, neînregistrându-se regresul evident ce a fost consemnat în cazul caselor de ajutor reciproc ale salariaților. Principalii factori ce au contribuit la această situație țin de structura demografică și procesul de îmbătrânire a populației, precum și de problemele sociale ce au afectat această categorie de persoane. Astfel, creșterea ponderii populației vârstnice și a efectivelor de pensionari au permis existența unui bazin foarte larg de posibili beneficiari ai entităților de profil. În contextul manifestării unor procese precum au fost cele privind pensionarea anticipată din prima parte a anilor '90 sau creștea exponențială a numărului pensionarilor pe caz de boală din perioada următoare, efectivele totale de populație vizată de activitățile CARP-urilor a crescut semnificativ. Acestui proces privind evoluția numerică a efectivelor de pensionari i s-a suprapus cel privind înrăutățirea condițiilor de viață a populației în general, și a celei vârstnice în mod special, care a plasat un procent ridicat din categoria persoanelor în cauză sub pragul de sărăcie sau imediat peste această limită. Chiar dacă membrii CARP-urilor nu sunt exclusiv pensionari aflați în sărăcie, cei mai mulți dintre beneficiarii serviciilor entităților de acest tip pot fi încadrați cu ușurință în această categorie. De altfel, rezultatele unor studii realizate anterior relevă faptul că sumele acordate de către CARP-uri cu titlu de împrumut au o importanță semnificativă în echilibrarea bugetelor de cheltuieli ale familiilor de pensionari (Stănilă, Cace, Preoteasa, 2011). Un exemplu în acest sens, este reprezentat de sumele acordate cu titlul de ajutor de urgență pentru acoperirea cheltuielilor legate de încălzirea locuințelor în anotimpul rece.

Alte forme de ajutoare de urgență des acordate de către CARP-uri membrilor vizează acoperirea costurilor unor medicamente sau al intervențiilor chirurgicale. În unele cazuri, CARP-urile au dezvoltat rețele proprii de cabinete medicale prin care asigură servicii de specialitate la prețuri reduse pentru membrii și acces la medicamente la prețuri subvenționate. Totodată, ajutoarele de înmormântare constituie o altă formă de sprijin larg răspândită în cazul organizațiilor de acest tip. În unele cazuri, CARP-urile asigură, în urma plății de către membrii a unei cotizații, și serviciile funerare aferente în cazul decesului acestuia, grevând astfel familia defunctului de o serie de cheltuieli importante.

Chiar dacă nu toate CARP-urile oferă servicii de acest tip pentru membrii și chiar dacă formele de sprijin furnizate diferă semnificativ de la organizație la organizație, implicarea acestor entități în soluționarea sau ameliorarea unor probleme pe care pensionarii le înregistrează constituie un argument solid în considerarea importanței pe care aceste forme de asociere îl au pentru membrii, cât și pentru afirmarea rolului central pe care aceste entități îl dețin în cadrul sectorului economiei sociale. Un exemplu în acest sens, este reprezentat de cazul Casei de Ajutor Reciproc „Omenia” București⁷, una din cele mai mari și importante case de ajutor reciproc afiliate Federației Naționale „Omenia” a Caselor de Ajutor Reciproc a Pensionarilor. Serviciile pe care CARP-ul mai sus menționat le oferă membrilor, pe lângă, acordarea de împrumuturi, vizează: asigurarea de alimente la prețuri reduse, asigurarea accesului gratuit la medic și compensarea tratamentelor medicale sau subvenționarea prețurilor pe care membrii le plătesc pentru anumite servicii⁸.

Federația Națională „Omenia” a Caselor de Ajutor Reciproc a Pensionarilor din România reprezintă forul care reunește la nivel național interesele a peste 1,4 milioane de pensionari afiliați diferitelor structuri de tip CARP la nivelul județelor țării. Putem considera Federația Națională „Omenia” ca reprezentând una dintre cele

⁷ A nu se confunda cu Federația Națională „Omenia” a Caselor de Ajutor Reciproc care reprezintă organismul de reprezentare și coordonare la nivel național al tuturor CARP-urilor.

⁸ <http://www.carp-omenia.ro/> (25.11.2012)

mai mari asociații din domeniul economiei sociale ce activează în România. Federația a luat ființă în anul 1990 prin asocierea mai multor case de ajutor reciproc a pensionarilor. În momentul de față, la nivel național, federația este prezentă în 38 de județe și în municipiul București, având afiliate 142 de case de ajutor reciproc (vezi tabelul 2 pentru distribuția pe județe a entităților).

Aceste caracteristici fac din Federația „Omenia” o organizație de prim rang în reprezentarea intereselor pensionarilor în raport cu instituțiile statului și terți.

Tabel 2. Distribuția pe județe a CARP-urilor afiliate Federației „Omenia”

Județ	Nr.	Județ	Nr.	Județ	Nr.	Județ	Nr.
AB	5	CL	1	HD	7	SJ	2
AR	4	CJ	5	IL	1	SM	2
AG	6	CT	1	IS	7	SB	2
BC	4	CV	3	IF	1	SV	7
BH	4	DB	6	MM	4	TR	5
BN	2	DJ	3	MH	2	TM	2
BT	1	GL	2	MS	6	TL	2
BV	2	GR	3	NT	5	VS	4
B	1	GJ	2	OT	5	VR	2
CS	6	HR	2	PH	6		

Sursă: Federația Națională „Omenia”, www.fn-omenia.ro

La nivel de organizare internă și administrare a activităților, Federația Națională „Omenia” este coordonată prin intermediul:

- *Congresului Național*, care reprezintă forul de conducere ce se întâlnește o dată la patru ani sau la cererea a peste 50% dintre CARP-urile afiliate Federației;
- *Consiliului Național*, ce se întâlnește anual și este compus din președinții filialelor județene ale CARP-urilor și din alți membrii aleși;
- *Comitetului Director*, ce este ales de către Consiliul Național;

- *Biroului Permanent*, compus din președintele, prim vicepreședintele și vicepreședinții Federației;
- *Comisiei de Cenzori*, care este aleasă pe un mandat de patru ani și are ca principală atribuție asigurarea controlului și transparenței financiare

III.4.4. Direcții de dezvoltare a caselor de ajutor reciproc în perioada următoare

Evoluția CAR-urilor poate fi descrisă pe baza recursului la modelul Ferguson-McKillop (1997, apud. Stănilă, Cace, Preoteasa, 2011). Acest model, ce are la baza valoarea activelor organizațiilor de profil, prezintă evoluția entităților de acest tip ca pe un proces tristadial ce cuprinde: *o etapă incipientă, o etapă de tranziție și o etapă de maturitate* (tabelul 4). Etapa incipientă corespunde perioadei de început a activităților CAR-urilor, în care acestea au o valoare mică a activelor și sunt concentrate exclusiv pe acordarea de credite reduse pe perioade scurte de timp. De cealaltă parte, stadiul de maturitate corespunde unui nivel ridicat al activelor, rezultat în urma extinderii activităților organizațiilor de profil și al acumulărilor realizate în decursul anilor. La faza de deplină dezvoltare, CAR-urile activează într-un mediu concurențial, competitivitatea acestora permițându-le să-și afirme rolul de furnizor de servicii financiare și nu numai. În acest caz, CAR-urile concurează atât cu celelalte tipuri de organizații furnizoare de servicii financiare, cât și între ele, în vederea atragerii de noi membrii.

Tabel 3. Tipologia dezvoltării caselor de ajutor reciproc / uniunilor de credit

Incipient	Tranziție	Maturitate
Valoare mică a activelor	Valoare mare a activelor	Valoare mare a activelor
Mediu reglementat	Schimbări ale legislației	Renunțare la obligații
Emisiuni de obligațiuni de valoare redusă	Emisiuni de obligațiuni de valoare mare	Mediul competitiv

Incipient	Tranziție	Maturitate
Activitate bazată pe voluntariat	Produse și servicii diversificate	Utilizarea tehnologiilor moderne
Grupul țintă este format din grupurile defavorizate	Ne se bazează exclusiv pe voluntariat	Profesionalizare
Oferă doar servicii de economisire și de creditare	Gama de servicii este dezvoltată la nivel central	Gamă diversificată de bunuri și servicii oferită
Dependență de sponsorizare		

Sursă: Ferguson-McKillop, 1997, apud, Stănilă, Cace, Preoteasa, 2011, 44

Plecând de la această schemă conceptuală, putem considera că *etapa de tranziție* descrie cel mai bine nivelul actual de dezvoltare al caselor de ajutor reciproc din România. Pe de-o parte, argumentele pe baza cărora plasăm nivelul de dezvoltare al sectorului CAR-urilor în această etapă intermediară pleacă de la tradiția îndelungată a acestor entități în România, fapt care le îndepărtează de caracteristicile ce descriu *stadiul incipient de dezvoltare*. Pe de altă parte, nivelul insuficient de dezvoltare al celor mai multora dintre organizațiile de profil nu permite să identificăm prea multe similarități între caracteristicile caselor de ajutor reciproc active și elementele organizatorice și de activitate care descriu atingerea *stadiului de deplină maturitate*. Practic, CAR-urile, fie că vorbim de cele destinate salariaților sau de cele adresate pensionarilor, nu au înregistrat încă un nivel suficient de dezvoltare organizațională, nu prezintă un nivel ridicat de profesionalizare și nu au extins semnificativ serviciile oferite, dincolo de cele financiare, astfel încât să putem vorbi despre maturitatea acestora. În mod evident, există excepții, însă acestea sunt doar cazuri punctuale, care prezintă o realitate sensibil diferită de cea a majorității entităților de profil.

Odată cu reorganizarea întregului sector, realizată după adoptarea legilor nr. 122/1996 și 540/2002, CARS-urile și CARP-urile au intrat într-o nouă etapă de

evoluție, ce nu s-a finalizat până în momentul de față cu consolidarea și diversificarea activităților acestor organizații sau cu afirmarea puternică a rolului acestora în cadrul societății. În ciuda unei relative stabilități, cadrul legislativ actual nu dovedește suficientă coerență pentru susținerea dezvoltării sectorului, iar ultimele demersuri privind adoptarea unei legislații specifice pentru entitățile de economie socială arată faptul că, sub unele aspecte, reglementarea activităților CAR-urilor poate comporta modificări semnificative în perioada următoare. Pe de altă parte, la nivel general, paleta de produse și servicii oferite de organizațiile la care facem referire nu reușește să acopere întregul spectrul de solicitări venite din partea membrilor sau posibililor beneficiari, această limitare devine și mai evidentă dacă avem în vedere slaba dezvoltare a serviciilor complementare celor financiare pe care CAR-urile le oferă. În cele mai multe cazuri, și în special în situația caselor de ajutor reciproc ale salariaților, singurele forme de suport oferite se limitează la acordarea de credite și ajutoare financiare de urgență.

Sintetizând (tabelul 4), putem considera că principalele puncte tari ale caselor de ajutor reciproc țin de dezvoltarea activităților acestora ca furnizori de servicii financiare de nișă, în zona micro-creditări, la un nivel al dobânzii competitiv și cu accesibilitate ridicată și pentru categoriile de membrii cu venituri reduse. Serviciile socio-sanitare oferite, în unele cazuri, precum și nivelul ridicat de fidelizare al membrilor care apelează la creditele oferite de casele de ajutor reciproc constituie, deasemenea, alte elemente ce constituie avantaje ale CAR-urilor în raport cu celelalte tipuri de organizații furnizoare de servicii financiare. În categoria elementelor problematice, cu efect negativ asupra caselor de ajutor reciproc se regăsesc o serie de elemente ce țin de insuficienta dezvoltare la nivel instituțional și organizațional a multora dintre acestea. În primul rând, avem în vedere o serie de elemente precum lipsa punctelor de lucru în zonele rurale (care în cazul organizațiilor de pensionari cu resurse și disponibilități reduse constituie un obstacol important), precum și problema legată de spații și programul în care aceste organizații își desfășoară activitatea. Tot între punctele slabe ale entităților de profil, cu preponderență în cazul

CARP-urilor, se regăsește și dezvoltarea inegală a serviciilor conexe celor financiare pe care entitățile le furnizează membrilor. Practic, sub acest aspect se înregistrează o puternică eterogenitate în ceea ce privește activitatea CARP-urilor. Organizațiile mari, cu active semnificative au dezvoltat servicii specializate adresate membrilor, în timp ce entitățile mai mici sunt puternic deficitare sub acest aspect.

Elementele care au un impact negativ asupra activității caselor de ajutor reciproc țin în special de dezvoltarea din ultimii ani a micro-creditelor oferite de instituțiile bancare sau nebancale (de tipul altor forme de IFN-urilor). Avantajul serviciilor oferite de către aceste organizații constă în neimpunerea unei cotizații anterioare accesării creditului. Astfel, chiar dacă nivelul dobânzii practicat de către acestea este superior celor ce sunt folosite de către CAR-uri, posibilitatea de a avea acces rapid la un împrumut constituie un element care plasează serviciile financiare oferite de banci sau alte organizații de tipul IFN-uri în concurență directă cu cele furnizate de casele de ajutor reciproc. Pe de altă parte, în cazul CARS-urilor, procesul de reducere a numărului de salariați din economie și dispariția unor mari angajatori la nivelul cărora activau organizații de acest tip, constituie o amenințare evidentă, cu efecte ce au putut fi observate pe parcursul ultimelor două decenii.

Între oportunitățile de dezvoltare al sectorului caselor de ajutor reciproc se numără adaptarea cererii de creditare a populației în contextul crizei economice prelungite. Acest fapt de orientare a populației către microcredite de consum, constatat în perioada de după anul 2008, arată o re poziționare a unor categorii semnificative de populație înspre CAR-uri ca sursă de creditare predilectă. În această situație, ținând cont de contextul economic problematic, organizațiile din această categorie pot atrage un număr important de noi membrii prin adeptarea ofertei proprii și prin promovarea mai intensă a serviciilor oferite. O altă dimensiune care permite creșteri de activitate ține de extinderea rolului acestor entități ca furnizori de servicii financiare pentru persoane provenind din grupuri defavorizate, care în momentul de față se confruntă cu nivelurile cele mai ridicate de excluziune financiară.

Tabel 4. Puncte tari, puncte slabe, amenințări și oportunități pentru casele de ajutor reciproc

Case de ajutor reciproc
<p>Puncte tari:</p> <p>Dezvoltarea unor servicii financiare de nișă</p> <p>Oferirea de servicii non-bancare în sfera socio-sanitară</p> <p>Nivelul de competitivitate din cadrul pieței generat de rata redusă a dobânzii</p> <p>Accesibilitatea ridicată la creditare pentru toate categoriile de membrii (inclusiv pentru cei cu venituri mai reduse)</p> <p>Nivelul ridicat de fidelitate al beneficiarilor</p>
<p>Puncte slabe:</p> <p>Insuficienta dezvoltare a infrastructurii instituționale</p> <p>Furnizarea inegală de servicii complementare celor de creditare la nivelul organizațiilor</p>
<p>Amenințări:</p> <p>Dezvoltarea serviciilor bancare în zona micro-creditării</p> <p>Reducerea numărului de salariați din economie (doar pentru CARS)</p>
<p>Oportunități:</p> <p>Extinderea activităților în categoria persoanelor din grupurile vulnerabile</p> <p>Adaptarea ofertei de creditare la noua ralitate socio-economică determinată de ciza prelungită</p>

În concluzie, perspectivele evolutive pentru casele de ajutor reciproc sunt marcate de continuarea tendințelor actuale ce vizează afirmarea și fidelizarea activităților acestora pentru categoriile de salariați și pensionari care nu au acces la împrumuturi bancare, sau pentru care, aceste surse de finanțare nu pot fi accesate decât cu costuri foarte mari. Casele de ajutor reciproc par a se dezvolta pe un segment de nișă, complementar serviciilor oferite de celelalte tipuri de instituții financiare bancare și nebancale. Astfel, C.A.R.-urile contribuie semnificativ la reducerea excluziunii financiare pentru o serie de categorii sociale vulnerabile (pensionari, persoane beneficiare de ajutor social, salariați cu venituri reduse).

În baza tendințelor evolutive consemnate în ultimii ani se constată faptul că activitatea CAR-urilor s-a intensificat odată cu înrăutățirea situației economice cauzată de criza economică ce s-a făcut simțită începând cu anul 2008. În condițiile înăspririi condițiilor de accesare a creditelor oferite de băncile comerciale, C.A.R.-urile au reprezentat principala sursă de acces la împrumuturi pentru un segment important al pensionarilor și salariaților cu venituri reduse.

În acest sens, fie doar și în virtutea funcției sociale pe care o îndeplinesc, aceste organizații joacă un rol central în rândul entităților de economie socială din România. Această dimensiune, semnificativ mai evidentă în rândul caselor de ajutor reciproc ale pensionarilor, justifică măsuri de susținere adecvate. Chiar dacă, în esență, C.A.R.-urile sunt integrate *instituțiilor financiare nebancale (I.F.N)*, fiind reglementate în baza Legii nr. 93/2009, se simte nevoia unor măsuri țintite pe aceste tipuri de entități dincolo de cele prevăzute de legislația actuală.

Dincolo de dimensiunea cadrului legal, un alt factor cu influență directă asupra activității caselor de ajutor reciproc este reprezentat de sistemul bancar. În esență, C.A.R.-urile și băncile comerciale ajung să concureze pentru atragerea micro-creditelor. Cu toate că, în momentul de față, pentru cele mai multe dintre bănci acest tip de servicii nu este foarte bine dezvoltat, și implică un nivel al dobânzii semnificativ mai ridicat decât cel practicat de casele de ajutor reciproc, în perioada următoare ne putem aștepta la o creștere a competitivității oferite de băncile

comerciale, aceasta cu atât mai mult cu cât perioada actuală de criză economică va fi depășită. În fața unei asemenea presiuni, sectorul C.A.R-urilor nu poate răspunde decât prin ajustarea ofertei și concentrarea pe o serie de servicii financiare de nișă.

IV. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Domeniul ES este din ce în ce mai prezent în dezbateră publică în special în contextul implementării proiectelor cofinanțate prin FSE. Entitățile de ES din România sunt active de peste un secol și jumătate dar ideea adoptării unui cadru legal privind ES este relativ recentă. Avantajul adoptării unui astfel de act normativ ar fi acela ar recunoașterii domeniului și implicit promovarea lui. Riscul unui astfel de demers este acela al confuziei privind scopul și obiectivele cu impact asupra mecanismelor de promovare în special facilitățile fiscale și/ sau non-fiscale.

Din acest punct de vedere, propunem analiza fiecăreia dintre opțiunile de politică alternativă. *Working paper* include și serie de întrebări al căror răspuns ar sprijini reprezentanții autorităților publice centrale în adoptarea acestui demers.

Opțiuni de politici alternative

Prospectarea opțiunilor de politici alternative depinde de răspunsul la o serie de întrebări. Este nevoie de o lege/ de o politică unitară și de instituții responsabile pentru ES în România? Ce facilități fiscale și / sau non-fiscale ar trebui să li se adreseze? Care este adrsabilitatea ES în acest moment: este vorba despre domeniul ES în general sau despre cea a grupurilor vulnerabile în raport cu incluziunea pe piața muncii? Este nevoie de promovarea ES în România?

Răspunsul la întrebările de mai sus conduce la două opțiuni de politică publică: pe de o parte elaborarea și adoptarea unei legi cadru a ES alternativ cu îmbunătățirea reglementărilor pentru fiecare entitate de ES în parte.

Asumarea primei opțiuni de politică publică implică o serie de clarificări conceptuale și identificarea unor mecanisme de colaborare instituțională și de natură financiară agreeate cu instituțiile de resort. Din punct de vedere conceptual, un astfel de demers legislativ va include o definiție a domeniului ES și o precizare a

entităților care fac parte sau care pot fi încadrate în acest domeniu. Ne exprimăm rezerva față de o listare exhaustivă în favoarea identificării acelor criterii care ar permite încadrarea în domeniu. În funcție de răspunsul privind adresabilitatea unui astfel de demers (general privind ES sau particular privind grupurile vulnerabile), această lege se poate rezuma la o definiție a domeniului sau poate include definiții privind entitățile de ES care promovează inserție grupurilor vulnerabile). Similar această lege va preciza facilitățile fiscale și /sau non-fiscale.

Asumarea celei de a doua opțiuni de politică publică implică asumarea prin intermediul unei strategii de promovare a domeniului a acelor entități de ES specifice României. Un astfel de demers ar include răspunsul la întrebările de mai sus și ar reprezenta osatura pe baza căreia ar fi revizuite și actualizate actele normative privind înființarea și funcționarea tuturor formelor de organizare care pot fi încadrate în domeniul ES în România.

Bibliografie

- Achimescu, V., Cace, S., Stănescu, S. M., (2011). Potențialul implicării femeilor în domeniul economiei sociale în Stănescu, S. M. și Cace, S. (coord.) *Alt fel de ocupare: cererea de economie socială în regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est*. Editura Expert, București.
- Alexandrescu, F. (2011). The Cooperatist Sector - Social Involvement. The Development Regions of Bucharest - Ilfov and South - East, Romania. *Jurnalul Practicilor Pozitive Comunitare*, 1, 71-92.
- Arpinte, D., Cace, S., Stoican, N.-A., (2010), *Economia socială în România – două profiluri regionale* - . Editura Expert, București
- Barbu, P.-E. (1996). *Din istoria cooperăției de consum și de credit în România*, Craiova, Scrisul Românesc.
- Cace, S.(coord.). (2010). *Economia socială în Europa*. Editura Expert, București.
- Cace, S. și Stănescu, S. (2011). Percepția privind cadrul instituțional și legislativ de către reprezentanții entităților de economie socială. în: Stănescu, S., Cace, S. și Alexandrescu, F. (coord.) *Între oportunități și riscuri: oferta de economie socială în regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est*. Editura Expert, București.
- Constantinescu, Ș., Boeru, i., Achimescu, V., Vameșu, A., Kivu, M. și Petrescu, C. (2011). *Atlasul economiei sociale*. București: Fundația Dezvoltării Societății Civile.
- Crișan, I. (2010). *Cooperăția de consum - evoluție, structuri, strategii de dezvoltare*, București, Editura Universitară.
- Dragotoiu, A., Marinoiu, A., Stănescu, S. M., (coord.), Vasile, V., Vețan, M., Gatman, A., Bussi, P., Dupres, A., (2011). *Solidaritatea, o nouă sursă de putere economică – bune practici din economia socială*, Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale

http://serviciisociale.info/info/Anexa_31_manual_de_bune_practici.pdf

- Jeliazkova, M. (2004). The co-operative model in Bulgaria: Prospects and problems of the social economy. In Carlo Borzaga și Roger Spear (coord.) (2004). *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries*. Edizioni31, Trento, Italia.
- Mihalache, F. (2011). The Cooperative Societies in the Evolving Regions Bucharest-Ilfov. *Jurnalul Practicilor Pozitive Comunitare*, nr. 2, 106-123.
- Nasioulas, I.. (2011). *Greek Social Economy at the crossroads*. Law 4019/2011 and the institutional challenge. Working paper. CIRIEC
- Spear, R. (2008). *Peer Review in Social Protection and Social Inclusion 2008*. The Social Economy from the perspective of active inclusion: employment opportunities for people far from the labour market. Belgium 12 – 13.06.2008. Synthesis Report.
- Stănescu, I. (2011a). Segmentarea pieței muncii și economia socială. în: Stănescu, S. M. și Cace, S. (coord.) *Alt fel de ocupare: cererea de economie socială în regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est*. Editura Expert, București.
- Stănescu, I. (2011b). Social Economy: Characteristics and Needs for Development. *Jurnalul Practicilor Pozitive Comunitare*, nr 3, 69-92.
- Stănescu, S.M., (2012). Provocările procesului de îmbunătățire a cadrului legal de funcționare a entităților de economie socială - regiunile de dezvoltare Sud-Est și București-Ilfov, în *Revista Europeană de Economie Socială*, anul II, nr. 1/ 2012
- <http://www.rees.ro/reviste/REES%20Nr%201%20-%202012/articole/art1.pdf>
- Stănescu, S.M., Luca, C., Rusu, O., (2012). Reglementări cu impact comunitar și național asupra domeniului economiei sociale în *Revista de Economie Socială*, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Editura Hamangiu, Iași, vol. II, nr. 2/ 2012
- <http://profitpentruoameni.ro/revista-de-economie-sociala/>

- Stănescu, S.M., Neguț, D.M., (2012), *De la idee la profit: cum să înființezi o întreprindere de economie socială în România?*, manual de intervenție, Editura Expert, București
- Stănescu, S.M., (coord.) Asiminei, R., Rusu, O., Vărjan, D. (2012), *Profit pentru oameni. Raport de deschidere în cadrul proiectului Modelul Economiei Sociale în România*, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România <http://profitpentruoameni.ro/>
- Stănilă, G. (2011a). Reglementări privind entitățile de economie socială din România. în: Stănescu, S., Cace, S. și Alexandrescu, F. (coord.) *Între oportunități și riscuri: oferta de economie socială în regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est*. Editura Expert, București.
- Stănilă, G., Cace, C., Preoteasa, A.-M., (2011b), *Organizațiile mutuale și economia socială. Manual de intervenție*. Editura Expert, București
- **** CIRIEC. (2009). The Social Economy in European Union. Summary. <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/eesc-2007-11-en.pdf>
- **** Co-operatives UK. (2012). *The UK co-operative economy 2012. Alternatives to austerity*. <http://image.guardian.co.uk/sys-files/Society/documents/2012/06/27/UKcooperativeeconomoy2012.pdf>
- **** DIESIS.(2005). *Sustaining innovation in the social economy. A survey on the support structures for social enterprises in Europe*. http://www.diesis.coop/images/stories/publications/supportstructures_ENGL.pdf
- **** DIESIS. (2008a). WISE. Work Integration Social Enterprise as a tool for promoting social inclusion. A WISE way of working. Work Integration Social Enterprises and their role in European Policies. National Cross Cutting Reports. <http://www.diesis.coop/download.html>
- **** DIESIS. (2008b). *Map of European and national social economy institutions and organisations*. http://www.diesis.coop/images/stories/MAP_EU_and_national_SE_Institutions_and_organisation_.pdf

- **** European Union. (2007). *Final Transnational Report. Social Economy and territorial networking in Belgium, Italy, the Netherlands and Poland.*
- **** Federația Națională „Omenia” a Caselor de Ajutor Reciproc ale Pensionarilor www.fn-omenia.ro (accesat 23.10.2012)
- **** Fundația Dezvoltării Societății Civile, (2011), *Atlasul Economiei sociale – România 2011.* Versiune preliminară.
http://www.economiesociala.net/imag/files_4/8234097584f45149c307af.pdf,
- **** Legea 122/1996 privind regimul juridic al caselor de ajutor reciproc ale salariaților și al uniunilor acestora, republicată în *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 261/22.IV.2009
- **** Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, (2010), *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată*, București (accesat 01.10.2012)
http://www.mmuncii.ro/pub/imagmanager/images/file/Rapoarte-Studii/301210Raport%20de%20cercetare_ES.pdf
- **** *Strategia Federației Naționale „Omenia” a Caselor de Ajutor Reciproc ale Pensionarilor din România pentru perioada 2011-2014*,
http://www.fn-omenia.ro/Pdf/STRATEGIE_FNO_2011-2015.pdf
- **** Uniunea Națională a Caselor de Ajutor Reciproc ale Salariaților www.uncar.ro (accesat 22.10.2012)